

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Кафедра політології та публічного управління

На правах рукопису

ПРОЦЬ СОФІЯ ІГОРІВНА

СПЕЦИФІКА ВЗАЄМОВІДНОСИН ОПОЗИЦІЇ ТА ВЛАДИ В
УКРАЇНІ В 2014-2023 РР.

Спеціальність: 052 «Політологія»

Освітньо-професійна програма: «Політологія та державне управління»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»

Науковий керівник:

БУСЛЕНКО ВАСИЛЬ ВОЛОДИМИРОВИЧ,

доктор політичних наук,

доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №

засідання кафедри політології та

публічного управління

від 2024 р.

Завідувач кафедри

проф. Бусленко В. В.

ЛУЦЬК – 2024

АНОТАЦІЯ

Проць Софія Ігорівна. Специфіка взаємовідносин опозиції та влади в Україні в 2014-2023 рр. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр». Спеціальність: 052 «Політологія». Освітньо-професійна програма: «Політологія та державне управління». – Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2024.

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано її мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологічну базу та наукову новизну отриманих результатів, а також наведено дані про структуру роботи. Загальний обсяг роботи складає 62 сторінки.

Метою бакалаврської роботи є аналіз та визначення специфіки взаємовідносин опозиції та влади в Україні в контексті політичних, соціальних та міжнародних викликів у період 2014-2023 рр. з акцентом на виявлення того, як ці взаємовідносини впливають на політичну стабільність та розвиток країни.

Об'єктом дослідження є політичні процеси в Україні.

Предмет дослідження – специфіка взаємовідносин між опозицією та владою в Україні в 2014-2023 роках.

У Розділі 1 «Теоретико-методологічні підходи до взаємовідносин опозиції та влади» з'ясовано стан наукової розробки досліджуваної проблеми, окреслено джерельну базу дослідження, визначено основні наукові підходи та узагальнено концептуальні засади щодо аналізу взаємовідносин опозиції та влади.

У Розділі 2 «Конфліктний характер взаємодії влади та опозиції в період Революції Гідності» розглянуто політичні передумови Революції Гідності, хід та наслідки подій на Майдані в контексті взаємовідносин влади та опозиції.

Розділ 3 розкриває роль опозиції в політичних процесах в умовах воєнного стану, зокрема боротьбу влади з проросійськими опозиційними структурами та специфіку діяльності опозиційних партій в 2022-2023 роках.

У **Висновках** підсумовано результати дослідження, визначено потребу в удосконаленні механізмів взаємодії між владою та опозицією для забезпечення політичної стабільності та розвитку демократії в Україні.

Ключові слова: політична опозиція, державна влада, Революція Гідності, воєнний стан, Україна, конфлікт.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВЗАЄМОВІДНОСИН ОПОЗИЦІЇ ТА ВЛАДИ	
1.1. Політична опозиція як суспільний феномен.....	7
1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження	12
1.3. Ступінь наукового вивчення проблеми	17
РОЗДІЛ 2. КОНФЛІКТНИЙ ХАРАКТЕР ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ ТА ОПОЗИЦІЇ В ПЕРІОД РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ	
2.1. Політичні передумови Революції гідності і роль опозиції.....	21
2.2. Хід та наслідки подій на Майдані в контексті взаємовідносин влади та опозиції	24
РОЗДІЛ 3. РОЛЬ ОПОЗИЦІЇ В ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	
3.1. Боротьба влади з проросійськими опозиційними структурами.....	30
3.2. Специфіка діяльності опозиційних партій в 2022-2023 рр.	40
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	54
ДОДАТКИ.....	59

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлюється нагальністю аналізу динаміки та особливостей взаємодії між опозиційними силами та державною владою в Україні. Цей період охоплює критичні моменти в історії сучасної України, зокрема Революцію Гідності, втрату Криму, початок та розвиток конфлікту на Сході країни, а також повномасштабне вторгнення Російської Федерації в 2022 році. В умовах воєнного стану, зміни внутрішньополітичного ландшафту, а також зовнішні виклики і загрози вимагають глибокого аналізу ролі та впливу опозиційних партій на формування внутрішньої та зовнішньої політики держави.

Актуальність також зумовлена виявленням механізмів взаємодії, конфронтації, та співпраці між опозицією та владними структурами в контексті реалізації державної політики та відповіді на суспільні виклики. Особлива увага приділяється ролі опозиційних партій, які, з одного боку, мають стати контрвагою до влади, забезпечуючи демократичний контроль та баланс інтересів в суспільстві, а з іншого – потенційно можуть використовуватись як інструменти зовнішнього впливу, зокрема з боку Російської Федерації, для дестабілізації ситуації в країні. Цей аспект набуває особливого значення у світлі триваючої війни, де здатність держави до консолідації усіх політичних сил навколо загальнонаціональних інтересів стає вирішальним фактором виживання та подальшого розвитку.

Визначення та аналіз специфіки взаємовідносин між опозицією та владою дозволяють не лише краще зрозуміти внутрішньополітичні процеси в Україні, а й сформувані рекомендації щодо підвищення ефективності політичного діалогу та конструктивної взаємодії всіх політичних сил країни. Це, в свою чергу, сприятиме зміцненню державності, демократії, а також ефективному протистоянню зовнішнім викликам і загрозам. Таким чином, обрана тема дипломної роботи є не лише актуальною, а й має велике теоретичне та прикладне значення для розуміння динаміки політичного процесу в Україні.

Метою даної дипломної роботи є комплексний аналіз взаємовідносин між опозицією та владою в Україні впродовж 2014-2023 років, з акцентом на виявлення специфіки цих взаємодій в контексті значних політичних, соціальних та міжнародних викликів, що стояли перед країною.

Виходячи з мети дослідження було встановлено наступні **завдання**:

- здійснити аналіз політичного контексту та ключових подій, що вплинули на взаємовідносини між опозицією та владою, включаючи Революцію Гідності, конфлікт на сході України, анексію Криму Росією та повномасштабне вторгнення Росії;
- виділити основні моделі та специфіку взаємовідносин між опозицією та владою.
- здійснити компаративний аналіз взаємовідносин між опозицією та владою в Україні з аналогічними процесами в інших країнах, що дозволить виявити унікальні та спільні риси українського досвіду.
- узагальнити існуючі політичні ідеї, програми та стратегії опозиційних сил з метою виявлення їх впливу на політичний процес і стабільність в державі.

Об'єктом дослідження є політичні процеси в Україні.

Предметом дослідження є специфіка взаємовідносин між опозицією та владою в Україні в 2014-2023 роках.

В роботі були опрацьовані наукові статті, монографії, книги, електронні джерела, статті в інтернеті.

Практичне значення отриманих результатів дослідження має велику вагу у поліпшенні взаєморозуміння між опозицією та владою в Україні, що сприятиме стабілізації політичної обстановки та підсиленню демократичних процесів. Отримані дані можуть бути використані для розробки методичних рекомендацій для політичних партій та державних органів управління, що включають стратегії ефективної взаємодії та діалогу між різними гілками влади та опозицією.

Результати дослідження можуть слугувати основою для підготовки аналітичних звітів та політичних аналізів, що допоможуть урядовим структурам, політичним партіям, а також міжнародним організаціям краще розуміти специфіку політичного ландшафту України та формувати відповідну підтримку та політики, орієнтовані на підтримку демократії та політичної стабільності.

У сфері освіти, матеріали дослідження можуть бути використані для розробки курсів лекцій, семінарів та практичних занять для студентів соціальних та політичних наук, що дозволить підготувати майбутніх фахівців з глибоким розумінням механізмів взаємодії опозиції та влади, а також навичками аналізу політичних процесів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВЗАЄМВІДНОСИН ОПОЗИЦІЇ ТА ВЛАДИ

1.1. Політична опозиція як суспільний феномен

Розгляд політичної опозиції як суспільного феномену починається з аналізу її історичного розвитку, який відображає еволюцію політичної думки та практики від античності до сучасності. Історія політичної опозиції тісно пов'язана з формуванням і розвитком демократичних інститутів, а також із змінами у способах владарювання та політичної участі громадян у процесах управління.

У античному світі, зокрема у містах-державах Греції, зародження понять влади та опозиції було пов'язане з практикою прямої демократії, де громадяни мали можливість відкрито висловлювати свої погляди та критикувати рішення правителів. Однак, справжнє розуміння політичної опозиції, як систематичної діяльності, спрямованої на контроль, критику та пропонування альтернатив владі, формується значно пізніше [16].

У середньовічній Європі боротьба за владу між різними феодалними групами, а також між монархією та церквою, не давала змоги формувати опозицію у сучасному розумінні цього слова. Опозиційність у цей період мала скоріше фрагментарний характер, базуючись на локальних інтересах [16].

Епоха Відродження та Реформація принесли із собою ідеї свободи слова та самоврядування, що згодом лягли в основу концептуального розуміння політичної опозиції. Розвиток парламентаризму в Англії, формування конституціоналізму та легалізація опозиційної діяльності у XVII–XVIII століттях зробили значний внесок у розвиток політичної опозиції як інституту демократії [16].

Важливим етапом у формуванні сучасного розуміння політичної опозиції стали Просвітництво та Великі буржуазні революції, які проголосили принципи

рівності, свободи та братерства, заклавши основу для політичної конкуренції та механізмів зміни влади через вибори [16].

XX століття, з його світовими війнами, холодною війною, деколонізацією та глобалізацією, внесло нові виклики та перспективи для політичної опозиції, показавши її значення у захисті демократичних цінностей та прав людини [16].

Однією з основних функцій опозиції є забезпечення балансу та контролю у політичній системі. Вона виступає як противага діючій владі, критично оцінюючи її політику та рішення, запобігаючи зловживанням владою та сприяючи прозорості її діяльності. Через парламентські слухання, публічні дебати та використання засобів масової інформації, опозиція висвітлює потенційні недоліки у державному управлінні, вимагаючи відповідальності від владних структур [30].

Опозиція є ключовим елементом політичного плюралізму, надаючи громадянам альтернативні точки зору та вибір. Вона допомагає формувати політичний ландшафт, у якому різні інтереси, ідеї та ідеології можуть бути представлені та обговорені. Це сприяє залученню громадян до політичного процесу, збільшуючи їхню політичну освіченість та активність [30].

Через критику та дебати опозиція сприяє розвитку демократичного діалогу в суспільстві. Вона викликає до обговорення важливих питань, спонукаючи громадян до рефлексії та участі у політичному житті. Цей відкритий діалог є основою для розвитку та зміцнення демократичних інститутів, оскільки він дозволяє суспільству адаптуватися до змін, знаходячи консенсус у ключових питаннях [30].

Опозиція виконує також важливу роль у підготовці потенційних лідерів та кадрів для майбутнього управління країною. Через участь у політичних дебатах, законотворчій діяльності та розробці альтернативних програм та політик, опозиційні сили набувають необхідного досвіду, який може бути використаний при приході до влади [30].

Наявність активної опозиції сприяє адаптивності політичної системи, забезпечуючи механізми для мирної зміни влади та корекції політичного курсу

відповідно до змінюваних умов та потреб суспільства. Опозиція, виступаючи в ролі потенційної альтернативи чинній владі, змушує останню бути більш відповідальною перед виборцями та адаптуватися до їхніх вимог [30].

У контексті України, роль та функції політичної опозиції набувають особливої актуальності в умовах політичних трансформацій та викликів, з якими країна зіткнулася протягом 2014-2023 років. Аналіз цієї ролі дозволяє глибше зрозуміти механізми демократичного розвитку в Україні, а також важливість створення ефективних механізмів для здорової політичної конкуренції та співпраці.

Розглядаючи політичну опозицію, важливо визначити її типологію, що дозволяє глибше зрозуміти механізми та способи взаємодії з владою. Типологія політичної опозиції допомагає систематизувати різні форми та методи її діяльності, виходячи з її структури, цілей, тактик та засобів впливу на політичний процес [38].

Одним з основних критеріїв класифікації опозиції є її взаємодія з державними інститутами. Системна, або парламентська, опозиція діє в рамках існуючої політичної системи, використовуючи законодавчі та парламентські механізми для висловлення своїх позицій та контролю за діяльністю уряду. Несистемна опозиція діє поза межами офіційних політичних структур, часто вдаючись до протестних акцій, публічних кампаній та інших форм громадського тиску [38].

Ідеологічна опозиція базується на фундаментальних політичних, економічних або соціальних відмінностях з чинною владою. Вона виступає за альтернативні ідеї та концепції суспільного розвитку. Стратегічна опозиція, в свою чергу, може поділяти основні цілі та принципи з діючою владою, але виступати проти її конкретних рішень, методів управління чи політичних тактик [38].

Цей поділ ґрунтується на екстремальності засобів та методів, до яких вдається опозиція у своїй діяльності. Радикальна опозиція може використовувати неконвенційні, а іноді й екстремальні форми боротьби, такі як

масові протести, страйки або навіть насильство. Поміркована опозиція надає перевагу діалогу, переговорам та законним методам політичної боротьби [38].

Постійна опозиція існує як стабільна політична сила, що систематично висловлює альтернативні точки зору та виступає проти політики уряду незалежно від конкретних політичних обставин. Тимчасова опозиція формується навколо конкретних питань або подій і може розпадатися після досягнення своїх цілей або зміни політичного контексту [38].

Вивчення типології політичної опозиції в Україні в період з 2014 по 2023 рік дозволяє ідентифікувати ключові зміни та виклики, з якими зіткнулася країна у цей період. Особливо важливо звернути увагу на трансформацію опозиційних сил у контексті революційних подій, воєнних конфліктів, політичних реформ та зовнішньополітичних викликів. Аналізуючи діяльність різних типів опозиції, можна краще зрозуміти динаміку політичних процесів в Україні, вплив опозиційних сил на формування внутрішньої та зовнішньої політики держави, а також їхній внесок у розвиток української демократії.

Розгляд взаємовідносин між опозицією та владою в сучасних політологічних дослідженнях вимагає залучення широкого спектра теоретичних підходів, що дозволяє всебічно аналізувати це складне й багатогранне явище. Такий аналіз включає розгляд концепцій демократії, теорій політичної участі, конфлікту, а також моделей владних відносин. Важливо враховувати контекст української політичної реальності 2014-2023 років, що характеризується значними викликами та трансформаціями.

Плюралізм вважає суспільство мозаїкою різноманітних інтересів, де влада розподілена між численними групами, що конкурують між собою. З цієї перспективи, опозиція є одним із багатьох центрів влади, що представляє альтернативні інтереси та переконання. У контексті України, плюралістичний підхід дозволяє розуміти динаміку між численними політичними партіями, громадськими рухами та іншими акторами, що формують політичний ландшафт країни [14, с.30-31].

Згідно з теорією еліт, суспільство керується вузькою групою впливових осіб, що володіють владою. Взаємодія між опозицією та владою у цьому випадку розглядається через призму конкуренції між різними фракціями еліти за доступ до ресурсів та впливу. У період з 2014 по 2023 рік, цей підхід може бути застосований для аналізу політичних протистоянь в Україні, де влада часто зосереджена в руках обмеженого кола осіб [3, с.98-99].

Соціально-конфліктний підхід акцентує на існуванні структурних конфліктів у суспільстві, які виражаються через протистояння між різними соціальними групами, включаючи опозицію та владу. В умовах України, це може включати аналіз політичних криз, масових протестів та революційних подій, що відображають глибинні соціальні розколи та вимагають від опозиції активної ролі у вирішенні конфліктів [35].

Теорія демократичної консолідації наголошує на необхідності стабільних інститутів, правової держави, активної громадянської участі та ефективної опозиції для досягнення та підтримки демократії. У контексті України, це включає аналіз зміцнення демократичних процесів, ролі опозиції в законотворчій діяльності, виборах та інших аспектах публічного життя [35].

Перший і найважливіший висновок полягає в тому, що Україна пережила значні політичні трансформації в цей період, що зумовлено як внутрішніми, так і зовнішніми викликами. Революція Гідності, конфлікт на сході країни, анексія Криму Росією та зусилля щодо демократичних реформ і європейської інтеграції суттєво вплинули на взаємовідносини між різними політичними силами в країні.

Розглядаючи взаємовідносини між опозицією та владою в Україні через призму зазначених теоретичних підходів, можна зробити висновок про складність та багатогранність цих взаємин. Кожен підхід дозволяє висвітлити певні аспекти взаємодії між політичними акторами, відкриваючи нові перспективи для аналізу. Особливо це стосується періоду з 2014 по 2023 рік, який ознаменований значними політичними змінами, викликами для державності та суверенітету, а також процесами демократичного транзиту.

Використання комплексного підходу в аналізі дозволяє глибше зрозуміти механізми взаємодії між опозицією та владою, визначити їх вплив на політичний розвиток країни та внести вклад у розробку стратегій для подальшого зміцнення демократичних інститутів в Україні.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження

В контексті аналізу взаємовідносин між опозицією та владою в Україні протягом 2014-2023 років, необхідно чітко визначити ключові поняття, які лягають в основу дослідження. Ці поняття включають "владу", "опозицію" та "політичний конфлікт", кожне з яких має свою специфіку в рамках українського політичного процесу.

"Влада" в широкому розумінні відноситься до здатності одних суб'єктів впливати на поведінку інших суб'єктів, зокрема через механізми державного управління та політичного контролю [3, с.38-39]. У контексті української політики, влада часто асоціюється з державними інституціями, які мають законодавчу, виконавчу та судову владу. Однак, важливо розуміти, що влада також може бути розподілена між різними неформальними групами, такими як олігархічні клани, громадські організації та міжнародні актори, що впливають на політичний процес в країні.

"Опозиція" визначається як політичні сили, які не мають безпосереднього доступу до владних повноважень, але які виступають з критикою чинної політики, пропонують альтернативні шляхи розвитку та намагаються впливати на політичні рішення через різноманітні канали, включаючи мас-медіа, громадські акції та парламентську діяльність [1, с.48]. В Україні опозиція має різноманітні форми, від інституціоналізованих політичних партій до громадських рухів і ініціатив.

"Політичний конфлікт" є неодмінним елементом політичного процесу, який виникає на основі протистояння різних інтересів, цінностей, переконань та

ідентичностей [18, с.97]. У контексті України, політичні конфлікти часто мають глибокі історичні коріння та пов'язані з національними, територіальними, економічними та ідеологічними питаннями. Розуміння природи та динаміки цих конфліктів є ключовим для аналізу взаємодії між опозицією та владою, оскільки воно дозволяє визначити потенційні шляхи їх вирішення або загострення

Ретельний аналіз взаємодії між опозицією та владою в Україні через призму визначених понять дозволяє ідентифікувати ключові виклики та можливості для української демократії. Наявність активної та різноманітної опозиції є важливим чинником демократичного розвитку, оскільки вона забезпечує необхідний контроль за діями влади, сприяє політичному плюралізму та залученню громадян до політичного процесу. Водночас, вирішення політичних конфліктів вимагає від обох сторін готовності до діалогу та компромісу, що є основою для стабілізації політичної системи та подолання поділів в суспільстві.

В контексті теми та предмету дослідження актуальним є висвітлення й інших основних термінів, а саме:

"Демократизація" — це процес розширення прав та свобод громадян, зміцнення правової держави, впровадження прозорих та справедливих виборчих процедур, а також формування інститутів громадянського суспільства [17]. У контексті України, процес демократизації набув нового імпульсу після Революції Гідності, висуваючи перед країною виклики та можливості зміцнення демократичних інститутів та практик.

"Євроінтеграція" — це процес зближення України з Європейським Союзом, який включає адаптацію законодавства, стандартів та політичних норм до європейських, а також поглиблення політичних, економічних та культурних зв'язків [17]. Євроінтеграційні процеси впливають на внутрішньополітичну динаміку в Україні, виступаючи як один з факторів політичної мобілізації та джерело розходжень між різними політичними силами.

"Гібридна війна" — комплексна стратегія, що включає військові дії, економічний тиск, інформаційні кампанії та кібератаки з метою дестабілізації

країни-жертви без широкомасштабного застосування збройної сили [17]. В контексті України, гібридна війна з Російською Федерацією мала значний вплив на внутрішньополітичну ситуацію, зміцнення національної безпеки та обороноздатності країни.

"Реформування" — це процес змін у політичній, економічній, соціальній та інших сферах суспільного життя з метою підвищення їх ефективності, адаптації до сучасних викликів та вимог [17]. В Україні після 2014 року було ініційовано ряд важливих реформ, спрямованих на боротьбу з корупцією, реформування судової системи, децентралізацію влади, модернізацію економіки та підвищення обороноздатності.

Зазначені поняття відіграють ключову роль у дослідженні взаємовідносин між опозицією та владою в Україні. Процес демократизації, євроінтеграційні зусилля, виклики гібридної війни та широкомасштабні реформи створили новий контекст для цих взаємовідносин, акцентуючи на необхідності адаптації політичних сил до змінюваних умов. Опозиція в Україні зіткнулася як з викликами, так і з можливостями в цьому періоді, її роль і тактики еволюціонували у відповідь на зовнішні та внутрішні зміни. Водночас, влада змушена була шукати баланс між забезпеченням національної безпеки, проведенням реформ та врахуванням вимог громадськості та міжнародної спільноти. Це створює унікальний випадок для аналізу динаміки політичної системи України, її стійкості та адаптивності до сучасних викликів.

У рамках дослідження специфіки взаємовідносин між опозицією та владою ключове значення мають методологічні підходи, які дозволяють систематизувати аналіз цих взаємовідносин. Використання комплексного методологічного інструментарію забезпечує глибину та об'єктивність аналізу, дозволяючи враховувати різноманітні аспекти та фактори впливу.

Історичний аналіз дозволяє розглянути взаємовідносини між опозицією та владою в динаміці, з урахуванням політичних, соціальних та економічних змін, що відбувалися в Україні. Цей підхід починається з ретельного вивчення первинних джерел, які відображають політичні, соціальні та економічні

процеси в країні. Первинні джерела можуть включати офіційні документи, протоколи засідань, публічні виступи лідерів, законодавчі акти, а також засоби масової інформації та інші види записів, які безпосередньо відображають думки та дії того часу [28].

Історичний аналіз також передбачає роботу зі вторинними джерелами, які допомагають інтерпретувати та аналізувати історичні події через призму наукового дослідження. Це включає історичні монографії, аналітичні статті, наукові праці, що дозволяють побудувати багатосаровий аналіз з урахуванням різних інтерпретацій та оцінок досліджуваних подій [28].

Важливою частиною історичного аналізу є контекстуалізація, яка дозволяє розуміти події в широкому історичному, соціальному та політичному контексті. Це означає, що дослідник має враховувати не тільки безпосередні причини та наслідки подій, але й ширші тенденції та процеси, які могли вплинути на розвиток ситуації. Зокрема, для України 2014-2023 років важливим є розуміння впливу глобальних політичних змін, міжнародних конфліктів, внутрішньополітичних реформ та громадських рухів на формування взаємовідносин між опозицією та владою [28].

Застосування історичного аналізу в дослідженні політичних процесів уможливорює глибоке розуміння динаміки взаємовідносин між опозицією та владою, виявлення викликів та можливостей для політичного розвитку країни.

Компаративний аналіз, або порівняльний аналіз, є фундаментальним методологічним підходом в соціальних науках, зокрема в політології. Цей метод дозволяє дослідникам вивчати, порівнювати та аналізувати політичні системи, процеси, інститути, поведінку та інші аспекти в різних країнах або в межах однієї країни протягом різних історичних періодів. Застосування компаративного аналізу допомагає виявити загальні тенденції, відмінності, залежності та причинно-наслідкові зв'язки, що не завжди очевидні без порівняння [28].

Компаративний аналіз в контексті взаємовідносин між опозицією та владою в Україні за період 2014-2023 років може включати порівняння з

іншими пострадянськими країнами, що переживали подібні політичні трансформації, або з країнами Центральної та Східної Європи, які пройшли шлях демократичних реформ і євроінтеграції. Таке порівняння дозволить виявити унікальні особливості українського досвіду, зокрема в контексті Революції Гідності, війни на сході країни, а також реформ, спрямованих на зближення з Європейським Союзом [28].

Компаративний аналіз також може допомогти ідентифікувати ефективні стратегії та тактики опозиції, механізми взаємодії між громадянським суспільством та державними інституціями, а також виявити потенційні шляхи подальшого розвитку політичної системи України. Цей метод дозволяє не тільки зрозуміти сучасний стан політичних взаємовідносин у країні, але й спроєктувати можливі сценарії їх розвитку в майбутньому, виходячи з досвіду інших країн [28].

Інституціональний аналіз є також одним з ключових методологічних підходів у соціальних науках, особливо важливим для дослідження політичних систем, включаючи взаємовідносини між опозицією та владою. Цей підхід зосереджується на ролі формальних та неформальних інститутів у політичному процесі, аналізуючи, як вони формують поведінку політичних акторів, визначають правила гри та впливають на політичні результати [28].

Формальні інститути включають конституцію, закони, політичні правила та процедури, які регулюють політичне життя в країні. Вони визначають, як формується влада, які має повноваження та як відбувається процес прийняття рішень. Аналіз цих інститутів дозволяє зрозуміти структуру політичної системи, розподіл влади та механізми її здійснення [28].

Неформальні інститути включають політичні норми, традиції, звичаї та інші соціальні практики, які не закріплені законодавчо, але мають значний вплив на політичні процеси. Вони можуть сприяти або, навпаки, перешкоджати ефективній роботі формальних інститутів, формувати політичні очікування та поведінку [28].

У контексті взаємовідносин між опозицією та владою в Україні, інституціональний аналіз виявляється особливо плідним. Цей період характеризується значними змінами в політичній системі, реформуванням інститутів та введенням нових правил і процедур, спрямованих на підвищення ефективності управління, забезпечення прозорості та боротьбу з корупцією.

Аналізуючи формальні інститути, такі як зміни до Конституції, виборче законодавство, закони про децентралізацію, можна оцінити, як ці зміни вплинули на баланс влади між різними гілками влади, на зміцнення ролі парламенту та на можливості опозиції впливати на політичний процес.

Неформальні інститути, такі як політичні звичаї, традиції спілкування між владою та опозицією, також заслуговують на увагу. Вони відіграють важливу роль у формуванні політичної культури, можуть сприяти діалогу та консенсусу або, навпаки, загострювати конфлікти.

1.3. Ступінь наукового вивчення проблеми

Аналізуючи взаємодію державної влади та опозиції через призму робіт відомих зарубіжних та вітчизняних вчених, можна виявити глибоку теоретичну основу, яка лежить в основі сучасного розуміння цих відносин. Вивчення праць Роберта Даля, Джона Стюарта Мілля, Джованні Сарторі, Хуана Лінца, Алексіса де Токвіля, а також вітчизняних дослідників О. В. Совгирі, І. Є. Словської, Л. М. Червоної, І. В. Зарицької, дає змогу сформувати комплексний погляд на динаміку та специфіку цих відносин в різних політичних контекстах [14, с.16].

Роберт Даль у своїй фундаментальній праці "Поліархія. Участь у політичному житті та опозиція" визначив ключові ліберальні критерії опозиції, такі як можливість відкрито критикувати уряд, створювати політичні організації та висловлювати свої думки без страху переслідувань. Ці критерії є важливими для забезпечення демократичного процесу та підтримки політичного плюралізму [14, с.16-17].

Алексіс де Токвіль у своїй праці "Про демократію в Америці" наголошував на значенні свободи створення політичних об'єднань як гарантії проти тиранії та важливому інструменті для меншин у протистоянні більшості та уряду, що демонструє важливість механізмів захисту прав меншостей в демократичних системах [14, с.16-17].

Йозеф Шумпетер, у своїй роботі про елітарну демократію та теорію конкурентного лідерства, розглядав динаміку між урядом і опозицією, акцентуючи на важливості конструктивної ролі опозиції, яка не повинна сліпо заважати уряду, але замість цього має надавати альтернативні рішення та сприяти здоровій політичній конкуренції [14, с.16-17].

Джованні Сарторі у своїй роботі "Вертикальна демократія" звертав увагу на проблему "тиранії більшості", підкреслюючи необхідність забезпечення прав і свобод політичних меншин та опозиції для збереження здорової демократичної системи [14, с.16-17].

Аналіз робіт цих та інших вчених дозволяє зробити висновок, що взаємовідносини між державною владою та опозицією є фундаментальним елементом будь-якої демократичної системи. Ключовими аспектами цих відносин є забезпечення можливостей для вільної критики, створення та діяльності політичних організацій, забезпечення свободи слова та засобів масової інформації, а також проведення справедливих і вільних виборів. Ці елементи сприяють здоровій політичній конкуренції, розвитку громадянського суспільства та зміцненню демократичних інститутів.

Аналіз літератури та наукових робіт, присвячених відносинам між опозицією та владою, показує, що попри значний обсяг досліджень, багато з яких зосереджені на теоретичних аспектах політичної опозиції та її ролі в демократичних процесах, існує низка аспектів, що не отримали достатньої уваги. Сучасні політичні, соціальні та міжнародні виклики вносять нові виміри у взаємодію між опозицією та владними структурами, які вимагають подальшого аналізу.

Також варто звернути особливу увагу на те, що всі ці дослідження ґрунтуються на класичній формі демократії. Ситуація в Україні впродовж останніх десяти років виходить за межі теоретичних досліджень та є унікальним феноменом.

Опозиційні партії в Україні займають не тільки протиставне положення проти керуючої більшості, а й переслідують інтереси та мотиви тих чи інших угруповань, бізнесменів та політиків. Деякі з них навіть пов'язані з третіми країнами та їх керівниками. Всі ці аспекти говорять про унікальний характер існування влади та її опозиції в Україні, кожен з яких доводиться досліджувати окремо один від одного.

Повномасштабна війна, яка почалася на початку 2022 року внесла нові корективи в співіснуванні опозиції та керуючої більшості. До війни деякі опозиційні партії спиралися на підтримку РФ в політичних питаннях, таких як нейтралітет, позаблоковий статус, євразійську інтеграцію. Все це було протиположним Євроінтеграції та вступу в НАТО.

Проте, з початком повномасштабного вторгнення влада отримала повну підтримку народу, а опозиція була вимушена перейти на сторону монобільшості. Цей крок був зрозумілим, опозиція не могла виступити проти волі народу, так як це скомпрометувало її позицію в питанні боротьбі за незалежність, Євроінтеграцію та демократизацію суспільства. Проте, з часом позиція опозиції почала змінюватися, різні партії почали вільно критикувати ті чи інші дії влади, включаючи нераціональні витрати на будівництво, телемарафон або інші ненагальні витрати не на користь головної мети – веденню ефективної війни, дій, які приведуть до перемоги.

Всі вищеперераховані аспекти надважливо враховувати в контексті дослідження ступеня наукового дослідження проблеми, чим більш унікальна ситуація, тим більш індивідуальних методів вимагає її вивчення.

У першому розділі роботи, присвяченому теоретико-методологічним підходам до взаємовідносин між опозицією та владою в Україні в період 2014-2023 років, було проведено всебічний аналіз політичної опозиції як

фундаментального елемента демократичного суспільства. Значна увага приділена історичному контексту розвитку політичної опозиції, її ключовим ролям та функціям в демократичних системах, а також різноманітним типологіям і теоретичним підходам, які висвітлюють взаємовідносини між опозицією та владою. Важливість розробки чіткого понятійно-категоріального апарату була підкреслена через детальне визначення ключових термінів, таких як влада, опозиція, і політичний конфлікт, що забезпечило надійну основу для подальшого аналізу.

Огляд наукової літератури в цій галузі виявив ряд існуючих досліджень, присвячених аналізу взаємодії між державною владою та опозицією, з акцентом на визначення ключових висновків та ідентифікацію прогалин у науковому розумінні цієї важливої теми. Водночас було визначено новизну даного дослідження, яка полягає у глибокому аналізі сучасних викликів, що впливають на взаємовідносини між опозицією та владою в Україні, з особливим фокусом на роль цифрових технологій, міжнародний контекст та нові форми громадської мобілізації.

Загальні висновки розділу підкреслюють важливість комплексного підходу до вивчення взаємодій між опозицією та владою, який включає як теоретичний аналіз, так і емпіричне дослідження актуальних випадків. Встановлено, що політична опозиція відіграє незамінну роль у забезпеченні демократичного балансу та контролі за владними повноваженнями, а її ефективна взаємодія з владою є ключовим чинником стабільності, прогресу та розвитку суспільства. Водночас, сучасні виклики та глобальні тенденції вимагають адаптації традиційних підходів до нових умов, що зумовлює актуальність і новизну даного дослідження.

РОЗДІЛ 2

КОНФЛІКТНИЙ ХАРАКТЕР ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ ТА ОПОЗИЦІЇ В ПЕРІОД РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ

2.1. Політичні передумови Революції гідності і роль опозиції

На початку 2010-х років Україна опинилася на перехресті внутрішніх та зовнішніх викликів, які впливали на політичний ландшафт країни. Внутрішньополітичний контекст цього періоду характеризувався посиленням авторитарних тенденцій, що виражалося у концентрації влади в руках президента Віктора Януковича та його найближчого оточення, обмеженні політичної конкуренції та свободи слова.

Економічна ситуація в країні була нестабільною з ознаками глибокої кризи, що проявлялося в зростанні зовнішнього боргу, інфляції та зниженні рівня життя населення. Соціальна напруга зростала через незадоволеність громадян корупцією на високих рівнях влади, низькими зарплатами та пенсіями, а також відсутністю ефективних реформ.

Саме низка неефективних та авторитарних реформ відіграла ключову роль в передумовах революції. Конституційна реформа, запроваджена під час президентства Віктора Януковича, стала однією з найбільш дискусійних та критикованих подій в сучасній історії України. Ключовим моментом цієї реформи було рішення Конституційного Суду України у 2010 році, яке скасувало політичні реформи 2004 року, повернувши країну до Конституції 1996 року. Це рішення суттєво змінило баланс влади в державі, значно розширивши повноваження президента за рахунок зменшення ролі парламенту та уряду.

Правоохоронна система також зазнала змін, спрямованих на посилення контролю з боку виконавчої влади. У 2011 році було прийнято новий Закон України "Про внесення змін до статті 17 закону України "Про міліцію" [37], який мав на меті врегулювати діяльність та повноваження міліції. Однак,

критики звертали увагу на те, що закон не зміг ефективно вирішити проблему корупції та зловживань в правоохоронних органах і, до того ж, надавав міліції широкі повноваження без належного контролю та прозорості.

Під час президентства Віктора Януковича в Україні також була ініційована податкова реформа, що мала на меті модернізацію податкової системи країни. Центральним елементом реформи стало прийняття нового Податкового кодексу в 2010 році, яке було представлено як крок до спрощення податкового адміністрування, зниження податкового тиску на бізнес та стимулювання економічного росту. Однак, ця реформа викликала масові протести на Майдані Незалежності (Податковий Майдан [37, с.330]), які намагалися досягти ветування закону. В результаті мітингувальники були розігнані, а закон ветовано тільки частково.

Важливим моментом у відносинах з Росією стали так звані "харківські угоди" [1], підписані у 2010 році, які передбачали продовження терміну перебування Чорноморського флоту Росії в Криму до 2042 року в обмін на знижку на російський газ. Ці угоди сприйняли як крок до зміцнення російського впливу в Україні та капітуляцію українських національних інтересів.

Зовнішньополітичний вимір цього періоду характеризувався коливанням між європейською інтеграцією та збереженням тісних зв'язків з Російською Федерацією. Передумовою Революції Гідності стало рішення українського уряду призупинити підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом [12], що сприйнялося значною частиною українського суспільства як відхід від євроінтеграційного курсу.

Роль опозиції в цей період ставала все більш помітною, оскільки вона намагалася об'єднати різні соціальні групи навколо ідеї змін та нового вектору розвитку країни. Опозиційні сили активізували свою діяльність, організовуючи масові акції протесту, мобілізуючи громадянське суспільство та використовуючи нові медіа для координації своїх дій та залучення ширшої аудиторії.

Відносини України з Російською Федерацією в період президентства Віктора Януковича мали критичне значення для внутрішньополітичного розвитку країни, особливо напередодні та під час Революції Гідності. Росія, яка традиційно розглядала Україну як частину своєї сфери впливу, активно втручалася в її зовнішню та внутрішню політику, щоб запобігти зближенню Києва з Європейським Союзом та НАТО.

Одним з найбільш помітних інструментів впливу Росії на Україну було використання економічного тиску. Москва застосовувала різноманітні економічні важелі, включаючи торгові обмеження, заборони на імпорт українських товарів та маніпуляції цінами на газ. Наприклад, у 2013 році, коли Україна активно готувалася до підписання Угоди про асоціацію з ЄС, Росія значно обмежила імпорт українських продуктів під приводом "санітарних перевірок", чим завдала українській економіці серйозного удару [32].

Передумовою і водночас наслідком зростаючої напруженості в українському суспільстві напередодні Революції Гідності стало формування та консолідація опозиційних сил. Значний вплив на політичний ландшафт країни мало об'єднання низки опозиційних партій та громадських рухів, що відбувалося на тлі зростаючого суспільного невдоволення діями уряду Віктора Януковича.

"Батьківщина", лідером якої була Юлія Тимошенко, опинилася в центрі опозиційного руху, зокрема після її ув'язнення в 2011 році [29], що було широко розкритиковано як політично мотивоване переслідування. Партія активно виступала проти корупції, зловживань владою та домагалася євроінтеграції України.

"УДАР" Віталія Кличка став ще одним значним гравцем на опозиційній арені. Кличко, відомий своєю проєвропейською позицією та акцентом на необхідності політичних реформ, зміг залучити до своєї партії значну підтримку серед міської інтелігенції та молоді.

"Свобода" Олега Тягнибока також відігравала активну роль у опозиційному русі, хоча її участь була суперечливою через націоналістичні

погляди партії. Попри це, "Свобода" долучилася до загальноопозиційних зусиль проти авторитаризму та за євроінтеграційний курс України.

Основною стратегією об'єднаних опозиційних сил стало мобілізування громадської думки та організація масових протестів у відповідь на політичні репресії, корупцію у вищих ешелонах влади та зрив євроінтеграційного процесу. Використовуючи соціальні мережі, ЗМІ та прямі звернення до громадян, опозиція змогла організувати широкомасштабні протести, які стали відомі як Євромайдан.

2.2. Хід та наслідки подій на Майдані в контексті взаємовідносин влади та опозиції

На зорі Революції Гідності в Україні, листопад 2013 року виявився переломним моментом, який об'єднав громадян у відповідь на урядове рішення призупинити європейську інтеграцію. Реакція на це рішення була миттєвою та масштабною, ініційованою закликами через соціальні мережі до мирного зібрання на Майдані Незалежності. Цей імпульсивний збір майже півтори тисячі осіб ввечері 21 листопада поклав початок хвилі протестів, що з часом переросла у повномасштабний рух [37].

Сподівання на те, що Україна все ж таки продовжить європейський курс на Вільнюському саміті "Східного партнерства", підживлювали надію серед громадян. Проте, початкова консолідація суспільства була неоднозначною, адже багато хто спостерігав за реакцією президента Віктора Януковича та його мовчанку з неприхованим занепокоєнням. 24 листопада, розчарування в урядових рішеннях спонукало політичну опозицію, до складу якої входили "Батьківщина", "Свобода" та "УДАР", організувати масовий мітинг на підтримку європейської інтеграції, який став відправною точкою для подальшої мобілізації громадянського суспільства [37].

Одночасно, у центрі столиці формувалися два осередки протесту: один без політичної символіки, який згодом отримав назву "студентський майдан", та

інший, який був центром діяльності опозиційних партій на Європейській площі. Студентські акції, що оголосили страйк 26 листопада, демонстрували зростаючу політизацію молоді та їх готовність до активних дій. Рішення про об'єднання студентських та опозиційних протестних акцій без використання партійної символіки стало символом ширшої громадянської єдності, що перетворило Майдан Незалежності на головний центр протесту. Ця консолідація підкреслила широке бажання змін серед населення, що виходило далеко за рамки політичних партійних інтересів [37].

Вночі 30 листопада жорстокий розгін мітингувальників силами "Беркуту" радикально змінив настрої в суспільстві, перетворивши мирні зібрання на рішучий опір авторитарним тенденціям уряду Януковича. Такі дії влади не лише спричинили масовий вихід людей на вулиці, а й закріпили роль Майдану як символу боротьби за демократичні цінності та європейське майбутнє України. Наступного дня, майже 15 тисяч осіб зібралися на Михайлівській площі, де було засуджено дії правоохоронних органів і оголошено утворення Штабу національного спротиву. Лідери опозиційних парламентських сил Арсеній Яценюк, Олег Тягнибок та Віталій Кличко очолили цей штаб, що відображало їхні зусилля з координації протестних дій на національному рівні [37].

Перший грудня став днем масштабної мобілізації, коли за різними оцінками в Києві на мітинг вийшло від півмільйона осіб. Цей день показав остаточне об'єднання опозиційних і громадських протестів у єдиний рух, який вимагав не тільки відставки високопосадовців, зокрема міністра внутрішніх справ та прем'єр-міністра, але й повернення контролю над Майданом. Протестувальники успішно відновили наметове містечко та почали будівництво барикад. Ці події підкреслили серйозність кризи у взаємовідносинах між владою та опозицією, ініціюючи новий етап боротьби за політичні реформи в Україні. Влада, зі свого боку, намагалася дискредитувати протестувальників, звинувачуючи їх у дестабілізації країни та погрозі національній безпеці, що призвело до подальшого загострення конфлікту [37].

Проте, спроби уряду придушити протести силовими методами лише підсилили громадську підтримку Майдану, де особливу роль відіграла молодь, наукова та творча інтелігенція, активно включившись в організацію протестних заходів і культурних ініціатив. Режим Януковича, відчуваючи зростаючий тиск, намагався переговорними шляхами знайти компроміс, але постійні звинувачення у насильстві і порушеннях прав людини різко знижували його легітимність та підтримку як вдома, так і на міжнародному рівні [37].

У січні 2014 року активність на Євромайдані значно зросла, особливо після 12 січня, коли протестувальники зібрались на Народному віче, відновивши активні дії. Основною віхою місяця стало прийняття 16 січня парламентом низки законів, які суттєво обмежували права і свободи громадян, відомих як "диктаторські закони". Ці закони спровокували масову невдоволення через введення кримінальної відповідальності за екстремізм, спрощення процедури зняття депутатської недоторканності, введення статусу "іноземного агента" для громадських організацій, що отримують зовнішнє фінансування, а також заборону масових зібрань і руху в автоколонах [37].

19 січня, після великого зібрання на Майдані, відбулося спроба маршу до будівлі Верховної Ради, що викликало жорстокі зіткнення з правоохоронцями на вулиці Грушевського, відомі під назвою "Вогнехрещ". Ці зіткнення радикалізували протести, протестувальники почали активно використовувати саморобну зброю проти силовиків, які відповідали сльозогінним газом та гумовими кулями. 22 січня стався один із найтрагічніших моментів протестів, коли під час сутичок загинуло троє мітингувальників. Ці події викликали ще більший сплеск невдоволення і підтримку протестів з боку громадян і міжнародної спільноти [37].

Значний прогрес у переговорах про врегулювання політичної кризи було досягнуто в кінці січня, коли під тиском подій влада була змушена відступити від деяких репресивних ініціатив. 28 січня парламент скасував "диктаторські закони", що були прийняті 16 січня, і почав обговорення проекту закону про амністію, який передбачав звільнення захоплених будівель державних органів

влади в обмін на амністію мітингувальників. Однак це не задовольнило Майдан, який вимагав безумовної амністії і продовження протестів до відставки уряду та перевиборів [37].

Лютий 2014 року був переломним місяцем у конфлікті між українськими протестувальниками та державною владою, означаючи кульмінацію Революції Гідності. На початку місяця, незважаючи на ухвалені парламентом рішення, які здавалося мали знизити напругу, зіткнення між силовиками і маніфестантами продовжувалися. Політичні лідери Майдану висували вимоги щодо формування уряду, повернення до конституції 2004 року і проведення дострокових президентських виборів.

18 лютого, з початком нової сесії Верховної Ради, мали бути визначені далі кроки для врегулювання політичної кризи, але замість цього день переріс у криваві зіткнення. Планована "мирна акція" швидко перетворилася на вуличні бої, коли правоохоронці блокували протестувальників і почали застосовувати сльозогінний газ, світлошумові гранати та навіть бойову зброю. Протестувальники відповіли також жорстко, застосовуючи "коктейлі Молотова" і інші саморобні засоби. Жорсткі сутички тривали весь день, закінчившись відступом мітингувальників і зайняттям силовиками декількох стратегічних будівель у центрі Києва [37].

20 лютого став одним з найбільш кривавих днів у новітній історії України, коли під час спроб відновити контроль над майданом Незалежності, з обох боків було застосовано смертоносну зброю, включно з снайперськими розстрілами. Цей день жадав життя десятків людей, і кількість загиблих зросла до 100 осіб. Насильство спричинило масовий вибух громадської невдоволеності та змусило міжнародну спільноту активізувати свої зусилля для врегулювання кризи [37].

21 лютого, після кількох днів збройних протистоянь, було досягнуто угоди про врегулювання політичної кризи, за посередництва європейських лідерів. Угода передбачала відновлення Конституції 2004 року, проведення дострокових виборів та формування коаліційного уряду. Однак домовленості було скасовано

вже наступного дня, коли президент Янукович залишив столицю і, зрештою, країну, що призвело до його усунення від влади та призначення нового тимчасового уряду [37].

Ці події лютого 2014 року стали кульмінацією глибоких політичних розбіжностей і громадського невдоволення, які кипіли в Україні протягом кількох місяців, і змінили хід історії країни, заклавши основу для подальших реформ та європейського курсу.

Демократична легітимація революційної влади і затухання Майдану почалися із зайняття будівель місцевих органів влади в регіонах України активістами Революції Гідності. Чинникам, які підтримували режим В. Януковича, вимагалось подати у відставку, іноді під загрозою застосування сили. Особливо поширеною стала так звана сміттєва люстрація, де функціонерів відкидали в сміттєві контейнери як вияв суспільної неприязні.

Перед обличчям нової революційної влади постало завдання забезпечення суспільно-політичної стабілізації та запобігання самосудам і насильству. Одним з перших кроків було створення ефективного уряду. Згідно з Конституцією 2004 року, 27 лютого була сформована коаліція "Європейський вибір", яка призначила новий уряд на чолі з А. Яценюком. А. Парубій став секретарем Ради національної безпеки і оборони України.

Також розпочалася робота над легалізацією "Самооборони Майдана". Спочатку був запропонований законопроект про національну варту, але згодом, у зв'язку з розгортанням збройної агресії Росії, було прийнято закон про відновлення Національної гвардії України 12 березня [37], до якої приєдналася частина "Самооборони Майдану".

Спецоперації з роззброєння активістів проводились, включаючи здачу зброї населенням. Однак 24 березня під час однієї з таких операцій було вбито О. Музичка, що спричинило новий виток напруження. 27 березня спроба штурму парламенту членами "Правого сектору" вимагала негайної реакції і урегулювання конфлікту [37].

Майдан поступово переставав бути епіцентром революційних подій і став місцем притулку для маргінальних елементів, що не бажали залишати центр Києва. Проте весною 2014 року активізувалися народні віча, які відігравали роль інструменту прямої демократії, вимагаючи виконання вимог Революції Гідності від нової влади [37].

Легітимізація нової влади була досягнута через проведення демократичних позачергових президентських і парламентських виборів у 2014 році, де перемогли П. Порошенко та партії, що підтримували Євромайдан. Це підтвердило широку підтримку революційних ідей серед населення України.

Розділ 2 аналізує конфліктний характер взаємовідносин влади та опозиції під час Революції Гідності в Україні, освітлюючи низку ключових аспектів цієї турбулентної епохи. Від початкових мирних зборів до кривавих зіткнень, реакція держави на протестні дії включала різкі зміни у законодавстві та використання сили, що лише поглиблювало кризу. Вивчення цих подій вказує на важливість ролі міжнародного співтовариства та санкцій, які вплинули на розвиток подій.

Роль опозиції в цих процесах була вирішальною. Згуртування політичних сил проти режиму Януковича та активна участь у мобілізації громадянського суспільства стали ключовими факторами, які сприяли успіху революційних змін. Опозиція не лише спромоглася об'єднати різні верстви населення в боротьбі за демократичні зміни, але й забезпечила політичне керівництво, необхідне для досягнення конкретних цілей революції. Це включало домагання відставок, формування нового уряду та проведення виборів, що в підсумку зміцнило легітимацію демократично обраної влади.

Таким чином, взаємодія між опозицією та владою у період Революції Гідності мала як моменти гострого протистояння, так і періоди пошуку компромісів, особливо під міжнародним тиском. Значущість опозиції не може бути недооціненою, оскільки її здатність до мобілізації, організації та відстоювання громадянських інтересів сприяла не тільки зміщенню Януковича, але й подальшій реконструкції політичної системи країни.

РОЗДІЛ 3

РОЛЬ ОПОЗИЦІЇ В ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

3.1. Боротьба влади з проросійськими опозиційними структурами

Введення військового стану в Україні після початку повномасштабного вторгнення Росії значно змінило умови діяльності політичних сил, включаючи опозицію. Основний вектор впливу на діяльність опозиції зумовлений вимогами національної безпеки та потребою мобілізації ресурсів держави для захисту та ведення війни.

У відповідь на повномасштабне вторгнення Росії, уряд України вжив низку правових заходів, щоб змобілізувати ресурси держави і населення для оборони країни. Серед ключових нормативно-правових актів, які були прийняті з початком конфлікту, можна виокремити наступні:

Указ Президента "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року No 64/2022 [1]. Цей документ встановлює режим воєнного стану на всій території України, що передбачає зміни у роботі урядових органів, обмеження певних прав і свобод громадян, а також можливість розширеного використання Збройних Сил і інших військових формувань.

Указ Президента "Про загальну мобілізацію" від 24 лютого 2022 року No 65/2022 [25]. Указ передбачає мобілізацію всіх придатних до військової служби громадян для підготовки та ведення воєнних дій, що є відповіддю на військову загрозу.

Указ Президента "Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань" від 24 лютого 2022 року No 66/2022 [22]. Цей указ уточнює умови і порядок використання військових сил в умовах воєнного стану, включаючи задачі на оборону та взаємодію з іншими державними службами.

Указ Президента "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року 'Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану'" від 19 березня 2022 року No 152/2022 [22]. Цей указ зосереджений на контролі інформаційного простору для запобігання поширенню недостовірної інформації та забезпечення населення правдивою інформацією про хід воєнних дій та урядові дії.

Указ Президента "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 червня 2023 року 'Щодо результатів оперативних обстежень об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту та вирішення проблемних питань щодо укриття населення'" від 26 червня 2023 року No 353/2023 [24]. Цей документ націлений на підвищення ефективності системи цивільного захисту, забезпечення безпеки населення шляхом вдосконалення інфраструктури укриттів.

Укази, прийняті у відповідь на повномасштабне вторгнення Росії, мали кілька основних цілей, кожна з яких спрямована на забезпечення національної безпеки та стабільності:

Укази про введення воєнного стану та загальну мобілізацію були критично важливими для забезпечення швидкого реагування на військову агресію. Воєнний стан дозволяє уряду тимчасово обмежити деякі конституційні права та свободи, щоб ефективніше управляти обороною країни, мобілізувати цивільні та військові ресурси, контролювати інформаційний простір та оптимізувати виробничі потужності на потреби фронту. Загальна мобілізація забезпечила необхідну кількість військовослужбовців для зміцнення обороноздатності країни.

Указ про використання Збройних Сил та інших військових формувань необхідний для правового забезпечення застосування військової сили всередині країни, що включає оборону території, забезпечення громадського порядку та участь у міжнародних операціях. Це дозволяє уряду оперативно реагувати на будь-які зміни на фронті та координувати військові дії з мінімальними затримками.

У час війни контроль над інформацією є вирішальним. Указ про єдину інформаційну політику спрямований на уніфікацію комунікацій між урядом та громадськістю, забезпечення населення достовірною інформацією та недопущення паніки та дезінформації. Це критично для підтримки морального духу населення та ефективного ведення військових дій.

Укази, які стосуються безпеки цивільного населення та захисту критичної інфраструктури, важливі для забезпечення громадянської безпеки в умовах воєнного стану. Зокрема, це стосується підготовки укриттів та забезпечення населення місцями безпеки, що знижує ризик цивільних жертв від бойових дій.

Ці заходи, хоч і мають вплив на політичну діяльність, включаючи опозиційні сили, були викликані необхідністю реагувати на масштабну зовнішню загрозу та забезпечити безпеку та стабільність в країні. Опозиція, у свою чергу, стикається з викликом діяти в умовах обмежень, накладених воєнним станом, але також має можливість сприяти національній єдності і вносити вклад у загальнодержавні зусилля по захисту країни.

Указ № 153/2022 про введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року "Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій" [24], підписаний Президентом України, є критично важливим документом у контексті воєнного стану та прямої військової агресії з боку Російської Федерації. Введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України щодо призупинення діяльності окремих політичних партій, які мають проросійську орієнтацію, відображає стратегію уряду на забезпечення цілісності та стабільності держави в умовах, коли внутрішній політичний ландшафт може бути використаний як інструмент ворожої пропаганди та дестабілізації.

Основні аспекти і мотивація указу:

Безпека держави: Указ спрямований на нейтралізацію ризиків, які можуть виникнути внаслідок політичної діяльності партій, що сприяють інтересам іноземної держави, що агресивно діє проти України. Це дозволяє уряду

контролювати та обмежувати вплив цих структур, запобігаючи можливому внутрішньому саботажу та колабораціонізму.

Правова основа: Діяльність окремих політичних партій розцінюється як загроза національній безпеці не тільки на теоретичному рівні, але й через їхні відкриті дії та заклики, що протирічать інтересам держави. Виходячи з Конституції та діючого законодавства, такі заходи є обґрунтованими в умовах воєнного стану.

Захист суверенітету: Заборона діяльності проросійських партій служить як профілактика проти можливих спроб зміни конституційного ладу насильницьким шляхом або незаконного захоплення влади, що становить безпосередній ризик для стабільності країни.

У контексті військового стану, це рішення створює певні обмеження для політичної конкуренції та вираження, однак, з іншого боку, сприяє консолідації держави проти зовнішнього ворога. Опозиційні партії, які не мають проросійських симпатій, потенційно можуть зміцнити свої позиції, спираючись на підтримку захисту національних інтересів та суверенітету, підвищуючи свій політичний капітал серед виборців, які прагнуть збереження та зміцнення державності.

Відповідно до статті 107 Конституції Рада національної безпеки і оборони України вирішила призупинити на період дії воєнного стану будь-яку діяльність в Україні політичних партій: "Опозиційна платформа - за життя", "партія Шарія", "Держава", "Ліва Опозиція", "Прогресивна соціалістична партія України", "Союз лівих сил", "Соціалістична партія України", "Соціалісти", "Опозиційний блок", "Наші", "Блок Володимира Сальдо".

Діяльність партії ОПЗЖ після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року мала драматичний оборот, що вилилось у повну заборону цієї політичної сили. Рада національної безпеки і оборони України прийняла рішення про призупинення діяльності ОПЗЖ, реагуючи на докази їхньої колабораційної та проросійської діяльності, що включала публічні

заклики до зміни конституційного ладу насильницьким шляхом та підтримку збройної агресії Росії [11].

Після призупинення діяльності партії, її члени попри усунення з політичної арени не зникли з публічного простору, а частково продовжили політичну активність у новоутворених групах, таких як "Платформа за життя та мир" та "Відновлення України". Це вказує на вміння політичних сил адаптуватися до нових реалій навіть у виключних обставинах, таких як воєнний стан [11].

Заборона партії у червні 2022 року, що була остаточно підтверджена Верховним Судом України, вказує на серйозність намірів української держави ізолювати впливи, які можуть загрожувати національній безпеці. Втім, збереження мандатів окремими депутатами від ОПЗЖ та їх участь в політичному житті через нові платформи свідчать про існуючі виклики в повному викоріненні резидуального впливу проросійських сил [11].

Окремо варто зазначити, що реакція суспільства на дії ОПЗЖ була надзвичайно негативною, як показують акції "смітцевої люстрації" та велика кількість підписів під петиціями про заборону партії. Це вказує на високий рівень громадської свідомості та активізму, а також бажання видалити з політичного поля будь-які антиукраїнські сили.

Загалом, історія ОПЗЖ в період після лютого 2022 року демонструє як важливість, так і складнощі демократичного контролю за політичними партіями у часи кризи, війни та політичної нестабільності, а також підкреслює роль держави в захисті свого конституційного ладу та суверенітету.

Діяльність "Партії Шарія" в Україні була остаточно заборонена рішенням Верховного Суду [4], що підтвердило її як проросійську політичну силу, викликаючи серйозні загрози національній безпеці держави. Заборона партії ґрунтується на її активній ролі у дестабілізації суспільно-політичної обстановки в Україні, поширенні пропаганди, що сприяє насильницькій зміні конституційного ладу, а також активній підтримці ідей, що загрожують суверенітету та територіальній цілісності країни.

Анатолій Шарій, лідер партії, затриманий в Іспанії, підозрюється в державній зраді та порушенні рівноправності громадян, що вказує на його можливу залученість до злочинних дій на користь іноземних структур, зокрема Росії. Це посилює аргументацію щодо необхідності його екстрадиції до України для притягнення до відповідальності.

Заборона "Партії Шарія" в Україні є значущим кроком у боротьбі проти внутрішнього впливу проросійських сил, що спрямовані на підірив державності зсередини. Цей випадок демонструє рішучість української держави у викоріненні політичних сил, що можуть функціонувати як інструменти гібридної війни, зокрема інформаційної, яку провадить Росія проти України.

Значущість такого кроку також виявляється у контексті загальнонаціональної мобілізації та консолідації суспільства навколо захисту державних цінностей і принципів, підкреслюючи неприпустимість будь-якої діяльності, яка може сприяти ворожим державам.

Політична партія "Держава" була офіційно заборонена в Україні через звинувачення в колабораціонізмі та антидержавній діяльності [31]. Восьмий апеляційний суд Львова підтвердив це рішення, вважаючи, що партія сприяла дестабілізації внутрішньополітичної ситуації та мала тісні зв'язки з проросійськими елементами, особливо в контексті військової агресії Росії проти України.

Заборона партії стала частиною більш широкої кампанії українського уряду проти політичних сил, що могли підірвати національну безпеку, суверенітет та територіальну цілісність країни. Партія виступала за ідеї, які суперечили основним національним інтересам України, такі як всебічне об'єднання з російськомовними та іншими слов'янськими народами, що могло виправдовувати агресивні дії Росії.

Особливо важливим було рішення партії про виконання "Мінських угод", що в контексті війни виявлялося спробою легалізації окупації частин українських територій. Позиції партії про позаблоковість та протидію вступу

України до НАТО і ЄС також гармоніювали з російськими геополітичними інтересами, спрямованими на зниження західного впливу в регіоні.

Водночас діяльність чотирьох представників партії, які були включені до реєстру держзрадників Руху ЧЕСНО, вказує на прямі зв'язки з окупаційними силами та активну участь у колабораціоністській діяльності. Це підкреслює, як партія "Держава" могла використовуватися як інструмент російської пропаганди та політичного впливу.

Діяльність партії "Опозиційний блок" у період повномасштабного вторгнення Росії в Україну стала предметом серйозних звинувачень та правових наслідків [12]. Партія, відома своїми проросійськими нахилами, була призупинена Радою національної безпеки і оборони України одразу після початку військових дій. Цей крок було спрямовано на нейтралізацію можливого внутрішнього впливу, який міг би підривати національну безпеку та цілісність держави.

Судове рішення про заборону діяльності "Опозиційного блоку" і передачу майна партії державі було логічним кроком у рамках боротьби з внутрішнім ворогом, особливо в умовах військового стану. Це підкреслює стратегію української держави щодо відсічі будь-якої співпраці з окупантами та усунення політичних сил, які могли б сприяти ворожим інтересам.

Значна увага приділяється індивідуальним представникам партії, зокрема Вадиму Новинському, якому влада закидає пряму підтримку дій та політики Росії. Санкції, накладені на нього, разом з арештом майна та ініціацією кримінальних справ, є чітким сигналом неприйняття будь-якої колабораційної діяльності. Це також демонструє зусилля української держави щодо відновлення справедливості і забезпечення, щоб особи, які могли надавати допомогу агресору, були покарані.

Заборона партії і діяльність Служби безпеки України відносно Новинського і його активів також вказують на важливість міцної правоохоронної реакції в часи кризи. Це підкріплює концепцію про те, що в

умовах війни будь-які дії або ідеї, що загрожують суверенітету та незалежності України, не будуть толеруватися.

Партія "Союз Лівих Сил" (СЛС) [27] опинилася в центрі суспільно-політичної уваги та правових процесів в Україні після того, як у контексті повномасштабного вторгнення Росії її діяльність була визнана загрозою національній безпеці. Рішення про заборону партії, ініційоване Радою національної безпеки і оборони (РНБО) та підтримане Президентом Володимиром Зеленським, було спрямоване на недопущення дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в країні в часи кризи.

Заборона СЛС була обумовлена звинуваченнями в проросійській діяльності, яка включала поширення наративів, потенційно небезпечних для єдності та суверенітету України. Ці звинувачення включали не тільки підтримку ідей, які могли бути використані проти державних інтересів України, але й активну діяльність їхніх представників, спрямовану на дестабілізацію ситуації в країні.

Інцидент з лідером партії Максимом Гольдарбом, який звернувся до посольств США та Великобританії з вимогою відшкодувати збитки, які, за його словами, спричинила "військова паніка", інспірована цими країнами, є виразним прикладом політичних заяв, що йдуть врозріз із загальнонаціональними інтересами України. Така поведінка могла бути витлумачена як спроба ослабити міжнародну підтримку України під час військового конфлікту, а також як замах на зниження довіри до західних партнерів країни.

Верховний суд, підтримуючи рішення Восьмого апеляційного суду Львова, підкреслив серйозність звинувачень проти партії, зазначивши, що її діяльність справді могла нести загрозу національній безпеці. Це підкріплює думку про необхідність рішучих дій з боку української держави проти будь-яких політичних сил, які можуть бути використані зовнішніми агентами для впливу на внутрішні справи країни.

Прогресивна соціалістична партія України (ПСПУ) [26], яка довгий час асоціювалася з проросійською риторикою та діями своєї лідерки Наталії

Вітренко, зазнала значних правових та політичних ударів в умовах повномасштабної війни Росії проти України. Рішення про заборону партії, ініційоване Радою національної безпеки і оборони (РНБО) та підтвержене Верховним Судом України, стало відповіддю на діяльність, яка могла загрожувати національній безпеці країни.

Активність Наталії Вітренко та її партії особливо стала предметом гострої критики після того, як на початку війни вона публічно виправдовувала дії Росії, стверджуючи, що війна є результатом дій США та Великобританії, а не неспровокованою агресією Росії. Такі заяви, які відверто підтримують наративи Кремля, підняли серйозні питання щодо лояльності партії до української держави.

Окрім того, Вітренко відома своєю участю у проросійських акціях на сході України, зокрема в Слов'янську у 2014 році, де вона сприяла проведенню так званих "референдумів". Ці дії мали на меті підірвати українську державність та легітимізувати окупаційні зусилля Росії, створивши прецедент для введення російських військових сил під маскою "народної підтримки".

Партія "Соціалісти", яка була офіційно заборонена в Україні у вересні 2022 року рішенням Верховного Суду [27], стала однією з багатьох політичних сил, визнаних за проросійську орієнтацію і антидержавну діяльність під час воєнного стану. Попри частковий успіх у апеляційному процесі, де суд скасував попереднє рішення, кінцеве рішення було спрямоване на повне припинення її діяльності, що відображає рішучий курс української держави на викорінення впливу політичних структур, які підривають її стабільність.

Інформація про діяльність лідера партії "Соціалісти" Євгенія Анопрієнка з 2019 року увиразнює зв'язки з проросійськими силами та організаціями, зокрема з "Комітетом спасіння України", який координував свої дії з урядом Російської Федерації та Андрієм Ключевим, ексголовою Адміністрації Президента України. Це вказує на глибоку інтеграцію партії в антиукраїнські сценарії, з метою дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в Україні.

Закриття партії "Соціалісти" стало частиною ширшого контексту заходів, вжитих українською владою для забезпечення національної безпеки в умовах російської агресії. Влада використовувала всі доступні юридичні механізми для заборони діяльності партій, які виступали проти територіальної цілісності, суверенітету та безпеки держави. Ці дії є виправданими в контексті національної оборони та єдиного фронту проти зовнішньої загрози, підкреслюючи неприпустимість політичної колаборації з агресором.

Проросійські політичні партії, такі як "Опозиційний блок", "Партія Шарія", "Союз лівих сил", "Прогресивна соціалістична партія України", та "Соціалісти", займалися діяльністю, що підривала національну безпеку, поширювала антиукраїнську пропаганду та закликала до зміни конституційного ладу насильницьким шляхом. Вони також підтримували російську агресію та виправдовували її, що призвело до їх заборони на території України.

Ці політичні сили характеризувалися такими рисами:

Політичні заяви та публічні виступи на підтримку російської політики — лідери та активісти цих партій відкрито висловлювали підтримку Росії, зокрема під час публічних заходів і в медійному просторі.

Пропаганда війни та антиукраїнська діяльність — використання медіа для розповсюдження інформації, яка підривала державний суверенітет України та її територіальну цілісність.

Залучення до колабораціонізму — участь представників цих партій у діяльності, організованій окупаційними адміністраціями або співпраця з російськими окупаційними силами.

Заборона цих партій відбулася у відповідності до законодавства України та була реалізована через рішення Ради національної безпеки та оборони (РНБО), затверджені указами Президента України. Ці заходи були необхідними для забезпечення національної безпеки, зокрема в умовах військового стану.

Аналіз проросійських партій та їх заборона свідчать про критичну необхідність вжиття рішучих кроків для захисту демократії та конституційного

ладу в Україні. Це також підкреслює важливість моніторингу та контролю за діяльністю політичних сил, які можуть загрожувати державній безпеці.

3.2. Специфіка діяльності опозиційних партій в 2022-2023 рр.

Підрозділ 3.2. покликаний дослідити специфіку діяльності опозиційних партій в Україні протягом 2022-2023 років, періоду, який характеризується значними викликами та трансформаціями в умовах воєнного стану та зовнішньої агресії. З початком повномасштабного вторгнення Росії в лютому 2022 року, політичний ландшафт України зазнав ряду змін, що вплинули на діяльність усіх політичних сил, включаючи опозиційні партії. Цей період ознаменований посиленням національної консолідації, реорганізацією політичних партій та переосмисленням ролі опозиції в обороні державних інтересів.

Аналіз діяльності опозиційних партій в цей період важливий для розуміння, як вони адаптували свої стратегії та політичні платформи до нових умов існування, змінили риторичку та методи взаємодії з владою та суспільством. Особливу увагу в цьому контексті привертає їх реакція на законодавчі та адміністративні ініціативи уряду, спрямовані на забезпечення національної безпеки, а також зусилля щодо збереження політичного плюралізму та демократичних процесів в умовах війни.

З початку війни влада та опозиція займали однакову позицію в питанні боротьби за незалежність та відстоюванні соборності та державності України. Але взаємодія влади з опозицією впродовж періоду 2022-2023 років має свої унікальні аспекти та характеристики. Твердження про те, що "нинішній склад парламенту формально залишається найвищим представницьким органом влади, але де-факто нікого не представляє на початку війни" [10], підкреслює серйозний розрив між депутатським корпусом та суспільством, яке вони мають представляти (воно було висвітлене в статті Української Правди [10]). Це вказує

на декілька важливих аспектів сучасної політичної системи та державного управління в умовах внутрішніх та зовнішніх викликів.

По-перше, така ситуація може відображати проблеми в механізмах представництва. Парламент, обраний громадянами, має відображати їх інтереси та волевиявлення. Однак, коли виникає відчуття, що депутати не представляють інтереси своїх виборців, це може означати, що діючі механізми виборчої системи неадекватні, особливо в кризовий період, коли потрібна згуртованість і довіра.

По-друге, це може свідчити про кризу легітимності парламенту. Якщо парламент важко визначити як носія влади, це може бути ознакою низької довіри громадськості до цього інституту. Низька довіра до законодавчого органу може призвести до зниження його ефективності, оскільки рішення і закони можуть сприйматися як не відповідаючі реальним потребам населення.

По-третє, це підкреслює важливість здатності парламенту адаптуватися до умов кризи або зовнішньої загрози, як-от війна. В таких умовах традиційні механізми представництва та управління можуть бути порушені, що вимагає від політичної системи здатності до термінових реформ та навіть тимчасових змін у роботі парламенту для забезпечення національної безпеки та стабільності.

30 травня 2022 року РБК-Україна випустили статтю стосовно того, що відбувається в владі. "Потроху почав підвищуватися звичний градус напруги між владою і опозицією. Та й в цілому парламент, в тому числі і монобільшість "Слуги народу", за словами співрозмовників видання у владі, часом відчуває себе "кинутою" з боку Банкової." [36]. Це твердження підкреслює поступове зростання напруги між українською владою і опозицією, що відображається у взаємодії між різними гілками влади, зокрема парламентом і виконавчою владою. Згідно з висловлюваннями джерела, відчувається певна ізоляція або відсутність підтримки з боку адміністрації президента (Банкової), що спонукає до переосмислення динаміки владних відносин.

По-перше, це вказує на можливі розбіжності у пріоритетах та підходах до управління країною між представниками монобільшості та президентською

адміністрацією. Якщо парламентська більшість відчуває себе "кинутою", це може свідчити про неадекватне спілкування та координацію в стратегічних питаннях, що може призвести до недоліків у законодавчому процесі.

По-друге, це твердження може відображати певну внутрішньополітичну кризу або недовіру в середовищі народних депутатів до своїх лідерів або до керівництва країни, що негативно впливає на загальну політичну стабільність в країні.

Іншим аспектом, який висвітлюється в цій статті, є твердження про те, що влада повністю перекрила доступ опозиції до телеканалів. "Опозиція, що залишилася без звичного доступу до телевізора як основного агітаційного інструменту, звичайно, незадоволена такою ситуацією. І це безпосередньо впливає навіть на сам формат роботи парламенту." [36]. Втрата доступу до телебачення змушує опозицію шукати альтернативні шляхи взаємодії з виборцями, такі як соціальні медіа, онлайн-платформи та інші цифрові інструменти, що може вимагати змін у стратегіях та тактиках їхньої політичної діяльності.

Така ситуація може спонукати опозицію до більш активних дій у парламенті, спрямованих на відстоювання своїх позицій та привертання уваги громадськості через законодавчі ініціативи, звернення та дебати, що в кінцевому підсумку впливає на формат та динаміку роботи законодавчого органу. Така обмеженість у доступі до традиційних медій також підкреслює більш широкий контекст медійного простору в країні, де медійні ресурси можуть бути монополізовані або схильні до впливу з боку владних структур, що викликає питання про свободу преси та рівний доступ політичних сил до медіа.

Партія 'Батьківщина' вносить 300 поправок, використовуючи законодавчий процес як засіб тиску для отримання медійного часу, що вказує на критичну важливість медійної видимості для політичних партій в сучасних умовах. Це підкреслює, як медійний простір стає ареною для політичних баталій, де час ефіру може бути настільки цінним, що за нього ведуться реальні політичні боротьби.

З іншого боку, звинувачення та скандали, які описуються в контексті дій проти Петра Порошенка і використання свідчень Віктора Медведчука, відображають стратегію чинної влади утримувати опозиційних лідерів "в тонусі". Це демонструє спроби влади використовувати скандальні викриття як інструмент контролю та впливу на поведінку лідерів опозиції [36].

Такі методи можуть бути спрямовані на дискредитацію опозиції у очах громадськості, що може впливати на їх політичні рейтинги та здатність впливати на законодавчий процес. Проте, як зазначає один зі співрозмовників з "Євросолідарності", такі історії не завжди мають істотний вплив на виборчі рейтинги, що свідчить про можливу "втомленість" виборців від політичних скандалів або про високий рівень довіри до деяких політиків, незважаючи на негативну інформаційну кампанію.

Стаття РБК-Україна від 22 серпня 2022 року аналізує взаємовідносини опозиції та влади щодо відключення телеканалів показує цей аспект з іншої сторони. Команда Зеленського заявляє, що контент телеканалів, пов'язаних з Порошенком, містив критичні зауваження щодо управлінських рішень, в тому числі військових, що могло вважатися порушенням нейтралітету в такий напружений час. Порошенко та його команда, в свою чергу, наполягають на відновленні мовлення як частини демократичного права на свободу слова і засобів масової інформації [35].

Також в цій статті висвітлюється становище іншої опозиційної партії – "Голос". В умовах війни і політичної нестабільності, роль політичної партії "Голос" і її керівниці Кіри Рудик зазнала суттєвих випробувань. Спроба партії внутрішньо згуртуватися напередодні російського вторгнення виявилася недостатньою, особливо в контексті лідерської ізоляції Рудик, яка, згідно зі спостереженнями, виявилася відірваною від основного напрямку партійної роботи. Це викликало напруженість у відносинах між нею та іншими членами партії, які сприйняли її дії як самотійні і недостатньо узгоджені з колективними інтересами [35].

Невдоволення в партії щодо особистої позиції Рудик та її візуально активної ролі в соціальних мережах спонукали до розмірковувань про її потенційну ізоляцію від основних партійних процесів. Це посилює внутрішньопартійні суперечки, які відбуваються на тлі загальнонаціональної кризи та необхідності мобілізації всіх політичних сил для підтримки держави [35].

Заява Рудик про відсутність внутрішніх конфліктів в "Голосі" і її активна участь на міжнародному дипломатичному фронті може виглядати як спроба підтримати образ політичного лідера, який все ще має значення. Водночас, зауваження з боку "Слуги народу", які розглядають "Голос" як "конструктивне крило" опозиції, свідчать про певну відчуженість партії від вирішення ключових національних питань [35].

В іншому становищі станом на 22 серпня 2022 року є група "Довіра", яка була створена після заборони ОПЗЖ. Можна побачити цікаву тенденцію щодо ролі та впливу колишніх представників забороненої партії ОПЗЖ в умовах воєнного стану. Незважаючи на санкції та заборони, які торкнулися ОПЗЖ, велика частина її колишніх членів змогла адаптуватися та продовжує відігравати роль у політичному житті країни через створення нових депутатських груп. Зокрема, "Платформа за життя і мир" під керівництвом Юрія Бойка виступає як один з найнадійніших союзників уряду в парламенті [35].

Це підкреслює динамічність політичної арени України, де, незважаючи на початкове припинення діяльності партії, її ідеологічні представники здатні переформатувати свою роль та вплив. Таке включення в телемарафон каналу "Інтер", пов'язаного з Львовичем, ще раз підкреслює здатність цих груп до втілення своїх медійних інтересів у національному мовленні.

Проте, не всі колишні члени ОПЗЖ змогли знайти спільну мову з новими умовами або угрупованнями. Це свідчить про внутрішні розділення та потенційні конфлікти всередині колишнього політичного блоку, що може впливати на їхню консолідовану діяльність в майбутньому.

Наразі стратегія колишніх членів ОПЗЖ, які відмовилися від ідеї створення окремої партії в умовах війни, підкреслює їхнє прагнення до стабілізації та адаптації до нових реалій. Це вказує на їхню обачність та стратегічний підхід до збереження впливу у сучасних умовах, що може зіграти ключову роль у розвитку політичних процесів в Україні після завершення військових дій.

11 липня 2022 року колишні лідери ОПЗЖ висказали підтримку в сторону влади та президента Зеленського. «Володимир Зеленський сьогодні не просто президент, а передусім – верховний головнокомандувач, якого поважають та до якого дослухаються в усьому світі. Тому наша група і я особисто підтримуємо президента (зокрема, у парламенті)», – зазначив у коментарі Радіо Свобода член групи «Відновлення України» Вадим Столар [34]. Такий крок може розглядатися як прагматичне рішення для збереження політичної релевантності.

27 квітня 2023 року Українська правда випустила статтю, в якій проаналізувала становище влади та опозиції на 2023 рік [10]. Петро Порошенко, попри свої опозиційні позиції до президента Зеленського, висловлює готовність до співпраці, підкреслюючи, що їх спільний ворог — це агресор, а не внутрішній політичний суперник. Ця зміна риторики відображає зусилля зі стабілізації внутрішньополітичної атмосфери та спрямованість на зовнішнього ворога, що є критично важливим під час воєнного стану.

З іншого боку, політичні конфлікти і конкуренція не зникли повністю, що видно з критики, яка лунає з боку прихильників Порошенка в соціальних мережах. Відповідь на це з боку анонімних каналів у Telegram, пов'язаних із Офісом президента, вказує на продовження внутрішньополітичної боротьби на інформаційному рівні. Використання медійних ресурсів як інструменту впливу на громадську думку та політичні процеси в країні залишається активним, а відключення телеканалів, пов'язаних із Порошенком, підкреслює серйозність цього аспекту боротьби.

Водночас, активна участь Порошенка у волонтерстві може бути сприйнята як спроба зберегти лояльність і підтримку свого електорату, а також

покращити свій публічний імідж в умовах кризи. Незважаючи на деякі критичні оцінки його дій як недоречних, волонтерська діяльність допомагає залучати увагу до його особи та ініціатив, що в кінцевому підсумку сприяє виживанню його політичної кар'єри та партії в непростих умовах воєнного часу.

Також станом на 2023 рік, колишній президент України та лідер "Європейської солідарності" Петро Порошенко став предметом значної уваги через інцидент на кордоні, коли українські прикордонники заборонили йому виїзд з країни. Порошенко планував поїздку до Польщі та Сполучених Штатів, однак дозвіл на виїзд було скасовано в останній момент. За його словами, це сталося через лист від спецслужб, який нібито містив інформацію про потенційні загрози, але він не міг розкрити його зміст [34].

Служба безпеки України (СБУ) підтвердила наявність листа, що попереджав державні органи про можливі інформаційні загрози від Росії на міжнародній арені. Проте, СБУ заявила, що це попередження стосувалося усіх міжнародних відряджень, а не було спрямоване персонально проти Порошенка чи інших конкретних політиків. Така ситуація викликала питання про можливе політичне переслідування і збільшила напругу між Порошенком та діючою владою, події навколо яких стали предметом гострих обговорень в суспільстві і засобах масової інформації [34].

Юлія Тимошенко, лідерка партії "Батьківщина", станом на 2023 рік зіткнулася зі складною дилемою у своєму політичному позиціонуванні. Після відмови Володимира Зеленського прийняти її пропозиції про співпрацю у 2019 році, Тимошенко зосередилася на соціальних питаннях, таких як протидія приватизації та захист прав людей з інвалідністю. Втім, така стратегія не перетворює її на традиційну опозиціонерку, оскільки вона все ще підтримує ключові законопроекти, водночас намагаючись привернути увагу через активне внесення поправок до законодавчих ініціатив [10].

Ситуація у фракції "Батьківщина" складна, оскільки її депутати усвідомлюють, що наступні парламентські вибори можуть пройти без активної участі Тимошенко та її команди. Це усвідомлення загострюється після

публікації скандальних матеріалів про відпочинок Тимошенко в Дубаї, які підривають її репутацію та викликають критику щодо її відповідності образу лідера народу. Проте, на відміну від партії "Голос", "Батьківщина" зберігає внутрішню солідарність і уникає публічних конфліктів, підкреслюючи політичну зрілість та такт своїх членів.

Загалом, ця ситуація відображає складнощі, з якими зустрічається традиційна політична сила в умовах кризи та зміни політичного ландшафту, де зовнішні події вимагають від політиків не тільки гнучкості, але й здатності швидко адаптуватися до нових реалій.

Також варто окреслити й інших опозиціонерів та їх становище станом на 2023 рік. Депутатська група "Розумна політика" під керівництвом Дмитра Разумкова існує у Верховній Раді як організація з приблизно 20 учасниками. Ці депутати, які відійшли від монобільшості, є виразним прикладом того, як політична діяльність може адаптуватися під змінені умови повномасштабної війни [10].

Разумков, колишній спікер Ради, відомий своєю відставкою та відкритою протидією Офісу Президента, втратив свій медійний доступ із закриттям телеканалів, які були засобом його присутності в публічному просторі. Ця обмеженість змусила його фокусуватися на внутрішній консолідації своєї групи, що зводиться до регулярних зустрічей та взаємодопомоги серед членів.

Цікавий момент у діяльності "Розумної політики" стався, коли Рада прийняла поправку про повернення значних виплат військовим, ініційовану депутатами цієї групи. Цей крок, хоч і популярний серед громадськості, викликав критику за популістський підхід, оскільки фінансування не було забезпечене, що могло викликати розбалансування державного бюджету.

Станом на 2023 рік, політична партія "Голос" переживає період значних внутрішніх випробувань та реорганізацій. Напередодні повномасштабного вторгнення Росії члени фракції уклали мирову угоду, сподіваючись на співпрацю в умовах майбутніх викликів. Однак, незважаючи на спроби

консолідації, лідерка партії Кіра Рудик виявилася ізольованою від основного колективу, що сприяло певному розколу в рядах партії [10].

За словами інсайдерів, Рудик має окремі політичні погляди та займається власною діяльністю, яка не завжди корелює з лінією партії. Це викликає невдоволення серед інших членів фракції. Паралельно, "Голос" займається гуманітарною діяльністю через свої регіональні осередки, спрямовуючи зусилля на допомогу постраждалим від війни.

В контексті ширшої політичної арени, партія "Голос" розглядається як частина "конструктивного крила" опозиції в Раді. Однак, загалом діяльність партії на місцях та її публічний вплив зазнали значного зменшення. Медіа репортували про популізм та внутрішні розбіжності, що лише підкреслює складнощі у їх спробах впливати на ширшу політичну ситуацію в країні. Все це складає образ партії, яка знаходиться в стані політичної стагнації та потребує зміцнення власних рядів та чіткішої стратегії для відновлення впливовості у воєнний та післявоєнний періоди.

Станом на 2023 рік, колишні члени партії "Опозиційна платформа – за життя" (ОПЗЖ), яка раніше була заборонена, продовжують свою політичну діяльність, але вже у складі двох новоутворених груп: "Відновлення України" під керівництвом Вадима Столара та "Платформа за життя та мир", яка асоціюється з Юрієм Бойко та Сергієм Львовичем. Ці групи відчувають сильний тиск через санкції та кримінальні провадження, що змушує їх підтримувати ініціативи чинного президента, включно з підтримкою контрверсійних заходів, таких як ратифікація Стамбульської конвенції.

Розкол у "Опозиційній платформі – за життя" перетворив її колишніх членів на номінальну опозицію, яка в реальності демонструє лояльність до діючої влади. Це особливо помітно в активності групи "Відновлення України", яка веде більш активну співпрацю з владою, на відміну від групи "Платформа за життя та мир", яка веде себе більш пасивно.

Зважаючи на ситуацію, представники цих груп мало з'являються на погоджувальних радах чи парламентських засіданнях, що свідчить про їх

обмежену роль у політичному житті країни. Враховуючи їхнє маргінальне становище, велика ймовірність, що вони не будуть обрані в наступному скликанні Верховної Ради. Здається, що головне завдання цих груп – спокійно дійти до кінця поточного парламентського терміну.

Розділ 2 детально розглядає роль опозиції в політичних процесах в Україні під час воєнного стану, що було запроваджено у відповідь на повномасштабне російське вторгнення в лютому 2022 року. Аналіз показує, що воєнний стан суттєво вплинув на політичний ландшафт країни, зокрема на можливості та діяльність опозиційних партій.

Опозиція, яка традиційно використовувала парламентські та громадські платформи для вираження своїх позицій, зіткнулася з численними обмеженнями, включаючи заборону ряду проросійських політичних партій. Ці заходи викликали суперечки щодо балансу між національною безпекою та політичним плюралізмом, змусивши багато опозиційних діячів адаптуватися до нових умов або відійти від активної політичної діяльності.

Під час воєнного стану більшість політичних сил підтримали урядові ініціативи, що дозволяє говорити про згуртування політичних сил навколо національних інтересів у критичний період. Водночас, опозиція продовжувала виконувати свою роль, намагаючись вносити поправки до законодавства та зберігаючи критичний діалог з урядом.

Таким чином, динаміка між урядом та опозицією в цей період ілюструє складність управління в умовах кризи, де критично важливо збалансувати національну безпеку і демократичні процеси, забезпечуючи стабільність держави та залучення широких верств суспільства до управлінських рішень.

ВИСНОВКИ

Основою дослідження став історичний аналіз ключових подій, які формували політичний ландшафт України у зазначений період. Ретельне вивчення Революції Гідності, подій на Сході країни, анексії Криму Росією, а також подальшого повномасштабного вторгнення Росії дозволило встановити важливі етапи взаємодії між владними структурами та опозиційними силами.

Далі варто сказати про досягнення кожного з завдань досліджень:

1. Аналіз політичного контексту та ключових подій виявив значні перетворення у структурі державної влади та опозиції, зумовлені внутрішніми та зовнішніми викликами. Революція Гідності сприяла активізації громадянського суспільства та внесла зміни у політичні пріоритети України, зокрема в бік євроінтеграційних процесів. Конфлікт на сході країни та анексія Криму Росією демонструють вразливість державного суверенітету України та впливають на зовнішньополітичну стратегію, а також змушують політичний ландшафт адаптуватись до нових безпекових викликів. Повномасштабне вторгнення Росії викликало значну мобілізацію ресурсів, активізацію оборонних зусиль та посилення міжнародних зв'язків, особливо з країнами НАТО та ЄС, що надають військову та гуманітарну допомогу. Ці події також спричинили значні внутрішньополітичні зміни, включаючи реформування законодавчої бази, зміцнення інституційних засад державності та збільшення прозорості управлінських процесів. Вони також вплинули на внутрішньополітичну динаміку, зокрема, на взаємини між опозицією та владою, які набули нових форм через спільне протистояння зовнішній агресії. Опозиційні сили виявилися ключовими у критичних переговорах і формуванні національної єдності, що відображає зростання їх впливу на національну безпеку і внутрішньополітичні рішення.

2. Аналіз специфіки взаємовідносин між опозицією та владою в Україні виявив, що в останні десятиліття спостерігається зміна від авторитарних моделей до демократичних практик, що включають активнішу участь громадян

в політичному процесі. Ці зміни стали наслідком численних соціальних рухів та політичних подій, таких як Революція Гідності, яка сприяла активізації громадянського суспільства та зрослому впливу опозиції. Значний вплив на динаміку взаємин також мало зовнішнє втручання, зокрема анексія Криму та військовий конфлікт на сході України, що потребувало від усіх політичних сил об'єднання зусиль для захисту національної безпеки. Взаємодія між владою та опозицією стала більш конструктивною з метою вироблення стратегій, що враховують національні інтереси та сприяють міжнародній інтеграції. Ця еволюція відображає важливість політичного діалогу та залучення опозиції до вирішення критичних національних питань, де кожна сторона має можливість внести свій вклад у формування державної політики. Проте, незважаючи на здобутки у демократизації, конфлікти та напруженість залишаються, оскільки опозиція часом стикається з обмеженнями у своїй діяльності та доступі до медіа, що свідчить про продовження боротьби за повноцінне представництво в політичному житті країни. Така динаміка вимагає подальшого аналізу та адаптації реформ, спрямованих на забезпечення більшої прозорості, справедливості та ефективності в управлінні державою.

3. Компаративний аналіз взаємовідносин між опозицією та владою в Україні порівняно з аналогічними процесами в інших країнах дозволив виявити як унікальні, так і спільні риси українського досвіду. Українська модель характеризується виразними моментами політичної мобілізації населення, особливо під час Революції Гідності, що суттєво вплинуло на баланс сил між опозицією та урядовими структурами. Це відрізняється від більш поміркованих форм діалогу між владою та опозицією, які спостерігаються, наприклад, у деяких західноєвропейських державах, де політичні конфлікти зазвичай вирішуються через інституційні механізми та переговорні процеси. Події на сході України та анексія Криму також внесли свою специфіку, підкресливши роль зовнішніх впливів на внутрішньополітичні процеси, що є менш типовим для багатьох інших країн. Водночас, зміцнення національної ідентичності та прагнення до європейської інтеграції відображають загальні тенденції

демократизації та посилення громадянського суспільства, які також актуальні для багатьох посткомуністичних держав. В цілому, український досвід виокремлюється глибокою взаємодією між національною кризою та політичною реформою, де активна участь громадян в опозиційній діяльності спонукала до значних змін у державному управлінні та політиці. Це підтверджує важливість компаративного аналізу для розуміння унікальних шляхів політичного розвитку в різних культурних та історичних контекстах.

4. Узагальнення існуючих політичних ідей, програм та стратегій опозиційних сил в Україні демонструє, що вони мають значний вплив на політичний процес та стабільність в державі. Опозиційні сили відіграють ключову роль у формуванні державної політики, зокрема через активну участь у політичних дебатах та через мобілізацію громадської думки. Їхні ідеї та стратегії часто стають каталізаторами важливих реформ, спрямованих на зміцнення демократії, прав людини, а також на підвищення прозорості управління. Опозиційні сили також сприяють підвищенню політичної конкуренції, що є необхідним для здорового функціонування політичної системи. Вони надають альтернативні погляди та вирішення на актуальні проблеми, забезпечуючи таким чином баланс інтересів різних груп населення. З іншого боку, політична активність опозиції може призводити до соціальної поляризації, особливо в умовах гострої політичної кризи або під час проведення непопулярних реформ. Таким чином, опозиційні сили відіграють подвійну роль у політичному житті України: з одного боку, вони сприяють демократизації та розширенню громадянського суспільства, з іншого — можуть стати джерелом нестабільності у періоди значних суспільних змін. В результаті, взаємодія опозиції з владою вимагає від обох сторін готовності до компромісів та діалогу для забезпечення політичної стабільності та подальшого розвитку країни.

Результати дослідження підкреслюють необхідність подальшого аналізу та розробки політик для зміцнення опозиційної ролі в політичному процесі, зокрема у контексті відповіді на зовнішні виклики та внутрішню стабілізацію країни. Завдяки цьому дослідженню стає можливим розробити рекомендації,

спрямовані на підвищення ефективності взаємодії між всіма політичними силами для досягнення стабільності та процвітання України.

Для побудови демократичної системи, яка відповідає національним інтересам та потребам громадян наведено такі рекомендації:

- 1) Зміцнення демократичних інституцій для забезпечення незалежності судової системи та інших ключових демократичних інститутів.
- 2) Підтримка активної участі громадянського суспільства у політичному житті через забезпечення доступу до інформації та громадянську освіту.
- 3) Запровадження механізмів для забезпечення прозорості та відкритості у роботі владних структур, включаючи обов'язковість декларування майна та фінансових потоків для посадових осіб.
- 4) Розвиток консенсуальної політичної культури через сприяння діалогу та компромісам між різними політичними силами.
- 5) Посилення міжнародної підтримки для України у зміцненні демократії та забезпеченні прав людини та громадянських свобод.
- 6) Стимулювання політичних партій до розробки програм, що відповідають національним інтересам та сприяють досягненню стабільності та процвітання країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Артимишин П. Харківські угоди 2010 року: візії політичних, медійних та експертних середовищ в Україні. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / гол. ред. Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. Вип. 33. С. 194–213.
2. Артішевський А. Е. Податковий майдан – делегітимація політичної влади / А. Е. Артішевський // Гілея: науковий вісник. - 2018. - Вип. 129. - С. 328-332. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_129_83
3. Богачук Г. В. Порівняльна характеристика трактування поняття «влада» [Електронний ресурс] / Г. В. Богачук, А. В. Слободянюк // *Матеріали міжнародної науково-технічної конференції «Наукові проблеми державотворення України»*, Вінниця, 7-8 листопада 2017 р. : електронне мережне наукове видання. – Електрон. текст. дані. – Вінниця : ВНТУ, 2017. – С. 38-41.
4. Верховний Суд остаточно заборонив діяльність партії Шарія в Україні. [URL:https://lb.ua/pravo/2022/09/06/528559_verhovniy_sud_ostatochno_zaboroniv.html](https://lb.ua/pravo/2022/09/06/528559_verhovniy_sud_ostatochno_zaboroniv.html)
5. ЗАКОН УКРАЇНИ Про Національну гвардію України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>
6. Ільницька У. Політико-правовий статус політичної опозиції в демократичному суспільстві / У. Ільницька // *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: Зб. наук. пр.* — Львів, 2008. — Вип. 22 — С. 46-53.
7. Кокорєв О. В. Види і типи опозиції у сучасному політичному просторі / О. В. Кокорєв, Б. В. Бойко // *Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр.* / редкол.: С. В. Ківалов (голов. редкол.), Л. І. Кормич (голов. ред.), А. В. Полухіна (відп. ред.) [та ін.] ; НУ «ОЮА», Південноукр. центр гендер. проблем. – Одеса : Фенікс, 2017. – Вип. 59. – С. 33-41.

8. Кочубей Л. Влада та опозиція в Україні у період Євромайдану (листопад 2013 — лютий 2014 рр.) : аспекти взаємодії / Лариса Кочубей // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. — 2014. — № 2. — С. 55—75.
9. Кочубей Л. О. Політична еліта та політичний клас у сучасній політології / Л. О. Кочубей // *Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України]*. - 2008. - Вип. 38. - С. 33-45. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2008_38_6
10. Ні влади, ні опозиції. Чим живе український парламент під час війни. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/04/27/7399589/>
11. Опозиційна платформа — за життя (ОПЗЖ) - проросійська політична партія соціального спрямування. URL: <https://www.chesno.org/party/1993/>
12. Опозиційний блок (Опоблок) – проросійська політична партія, що стала спадкоємицею “Партії Регіонів” після Революції Гідності. URL: <https://www.chesno.org/party/11/>
13. Остапенко М. Політичний плюралізм: багатогранність змісту / М. Остапенко // *Політичний менеджмент*. - 2011. - № 6. - С. 29-36. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2011_6_6
14. Пивовар, М. Взаємодія державної влади та опозиції в період демократичної трансформації: теоретико-правовий аспект / М. Пивовар // *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія: Юридичні науки. — 2021. — Т. 8, № 4. — С. 15-21.
15. Політична влада і опозиція в Україні: порівняльний аналіз із зарубіжними країнами [Монографія] За заг. ред. Ф.М.Рудича. – К.: ІПіЕНД ім.І.Ф.Кураса НАН України. – 2016. – 488 с.
16. Політична опозиція : навч. посіб. / за заг. ред. В. А. Гошовської, К. О. Ващенко, Ю. Г. Кальниша. – Київ : НАДУ, 2013. – 208 с.
17. Політологія: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 540 с.

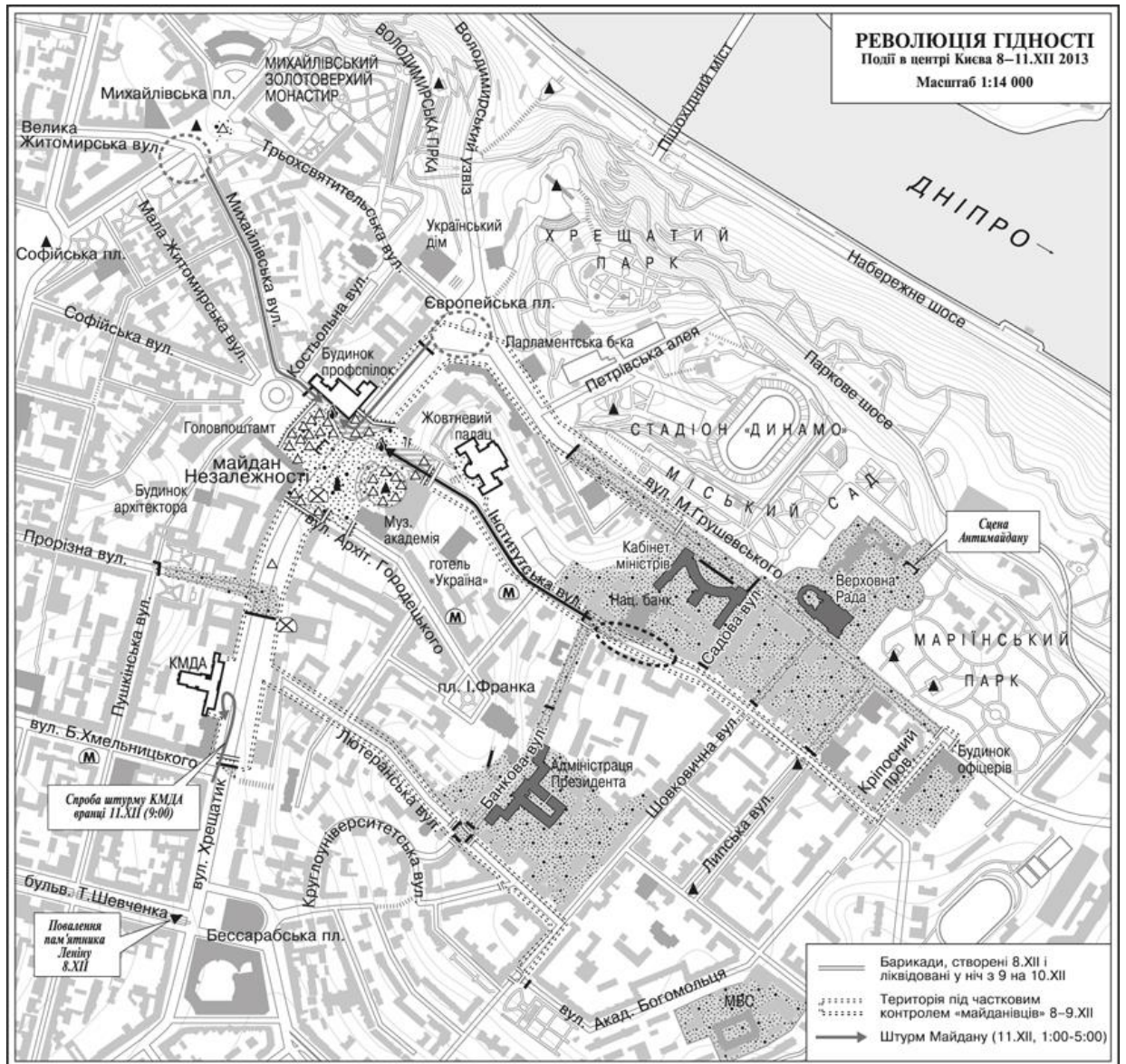
- 18.Примуш М. Політичні конфлікти та їх типи / М. Примуш // *Політичний менеджмент*. - 2010. - № 1. - С. 96-104. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ПоМе_2010_1_12
- 19.Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. No 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
- 20.Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань: Указ Президента України» від 24 лютого 2022 р.No 66/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66/2022#Text>
- 21.Про загальну мобілізацію: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р.No 65/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/652022-41653>
- 22.Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану»: Указ Президента України від 19 березня 2022 р. No 152/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/152/2022#Text>
- 23.Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року "Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій" URL:https://ips.ligazakon.net/document/view/U153_22?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01&_ga=2.56085163.1484886795.1713338319-720740585.1711013572#_gl=1*q7kcpj*_gcl_au*NzUwMTkyODE0LjE3MTEwMTM1NzE.
- 24.Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 червня 2023 року «Щодо результатів оперативних обстежень об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту та вирішення проблем-них питань щодо укриття населення» : Указ Президента України від 26 червня 2023 р. No 353/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353/2023#Text>
- 25.Прогресивна соціалістична партія України. URL: <https://www.chesno.org/party/231/>

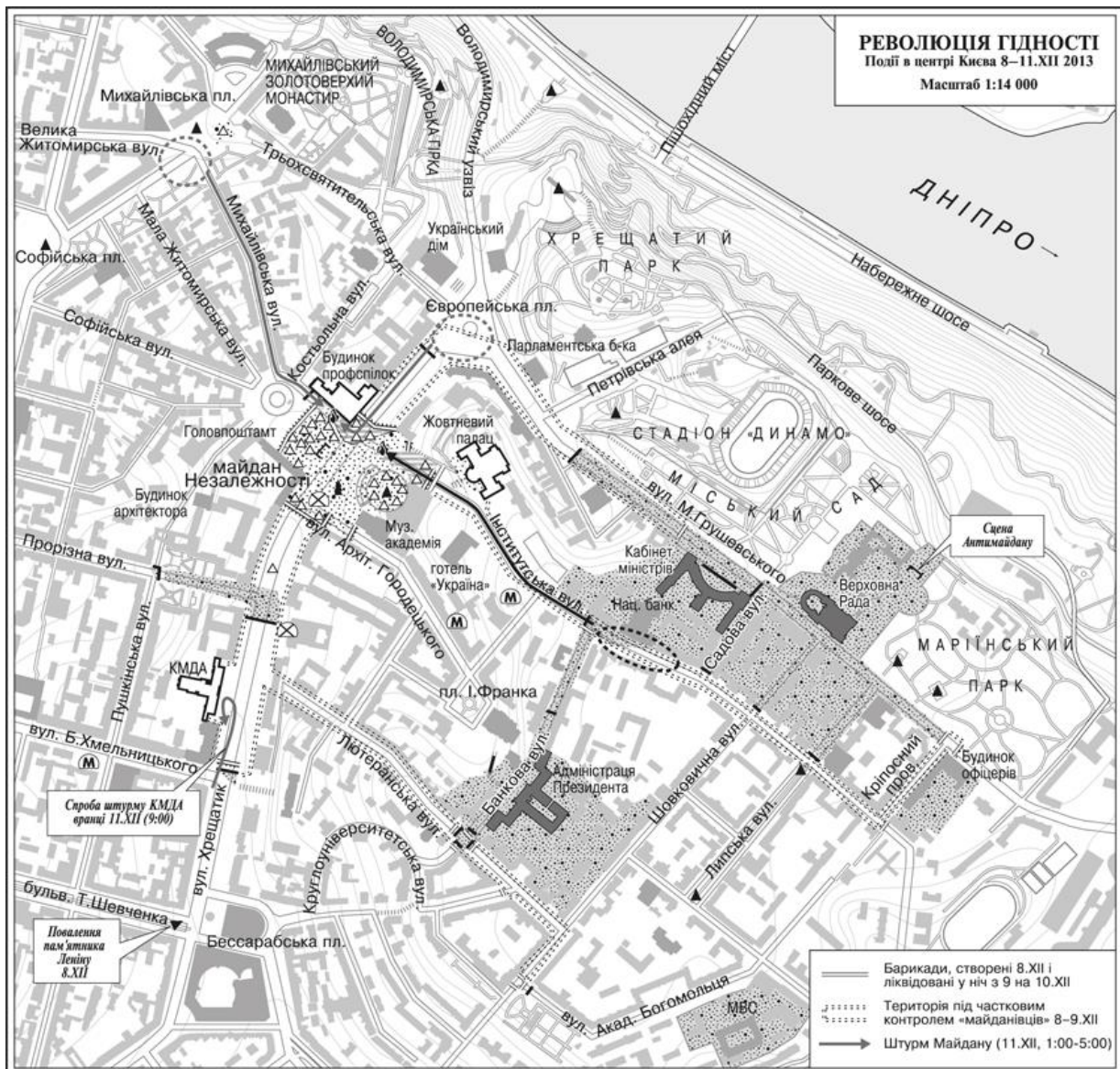
26. Прогресивна соціалістична партія України: Опис партії. URL: <https://www.chesno.org/party/231/>
27. Союз Лівих Сил: Опис партії. URL: <https://www.chesno.org/party/178/>
28. Теоретико-методологічні підходи до вивчення суспільно-політичних інститутів та процесів: колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця і Маріана Токаря; [авт. колект.: С. Асланов, І. Вегеш, М. Вегеш, А. Дербак, М. Зан, Г. Зеленько, Н. Кічера, А. Ключкович, М. Колодій, Г. Кумар, М. Лендзел, Ю. Остапець, А. Романюк, М. Токар, К. Червеняк, М. Шелемба, Мих. Шелемба]; Каф. політ. і держупр.; Ужгород. нац. ун-тет. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2022. 560 с.
29. Тимошенко засудили до 7 років ув'язнення
<https://www.radiosvoboda.org/a/24356020.html>
30. Типологія політичної опозиції / Н. Вінничук // *Політичний менеджмент* — 2007. — № 3. — С. 51-59.
31. У 14 червня 2022 року восьмий апеляційний суд Львова заборонив партію партію “Держава”. URL: <https://www.chesno.org/party/99/>
32. Україна-Росія: "торговельна війна" чи "певні проблеми"?
https://www.bbc.com/ukrainian/business/2013/08/130815_customs_ukraine_russia_az
33. Уряд України вирішив припинити процес підготовки до підписання угоди про асоціацію з ЄС - розпорядження
<https://interfax.com.ua/news/political/176069.html>
34. Чому Порошенка не випустили з України і що відомо про таємничий лист спецслужб. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cbr6e06r6elo>
35. Що відбувається в опозиції і хто може скласти конкуренцію владі:
<https://www.rbc.ua/ukr/news/proishodit-oppozitsii-sostavit-konkurenciyu-1661111930.html>
36. Що відбувається у команді Зеленського і як війна змінює владу. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/proishodit-komande-zelenskogo-voyna-menyaet-1653859396.html>

- 37.2011 закон про міліцію <https://interfax.com.ua/news/general/86615.html>
- 38.KIM Hyung-Chul. A Theoretical Reconstruction of “Democratic Consolidation”: Concepts, Assessment, and Favorable Conditions [Електронний ресурс] // *Journal of Contemporary Korean Studies*. – 2017. – Vol. 4, No. 2. – Pp. 35-60. – Режим доступу: <https://www.dbpia.co.kr/journal/articleDetail?nodeId=NODE11396127>.
- 39.Prayogi, A. Social Change in Conflict Theory: A Descriptive Study // *ARRUS Journal of Social Sciences and Humanities*. – April 2023. – Vol. 3, No. 1. – Pp. 37-42. DOI:10.35877/soshum1652. – [Електронний ресурс]. – URL: https://www.researchgate.net/publication/371111983_Social_Change_in_Conflict_Theory_A_Descriptive_Study

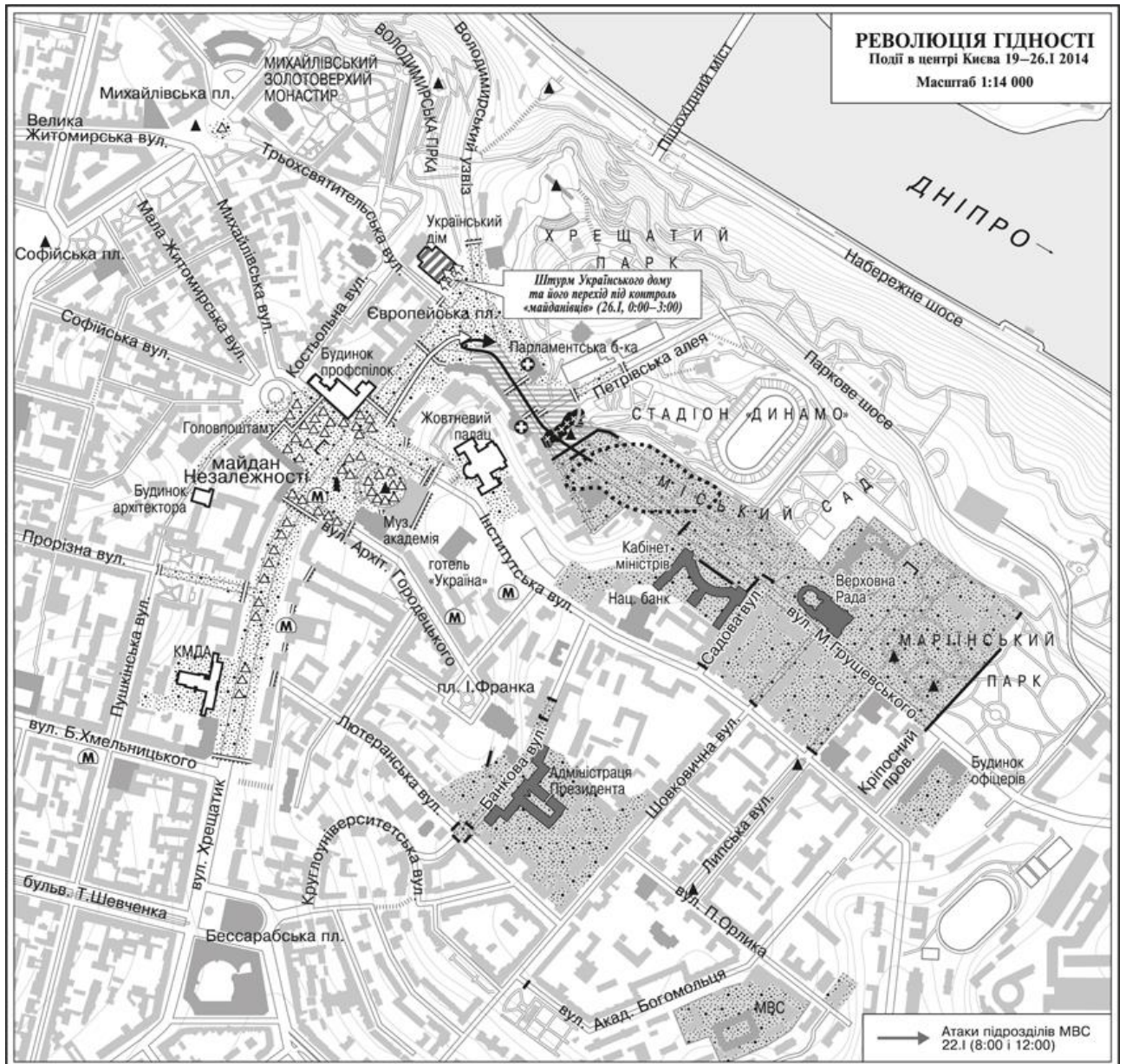
ДОДАТКИ

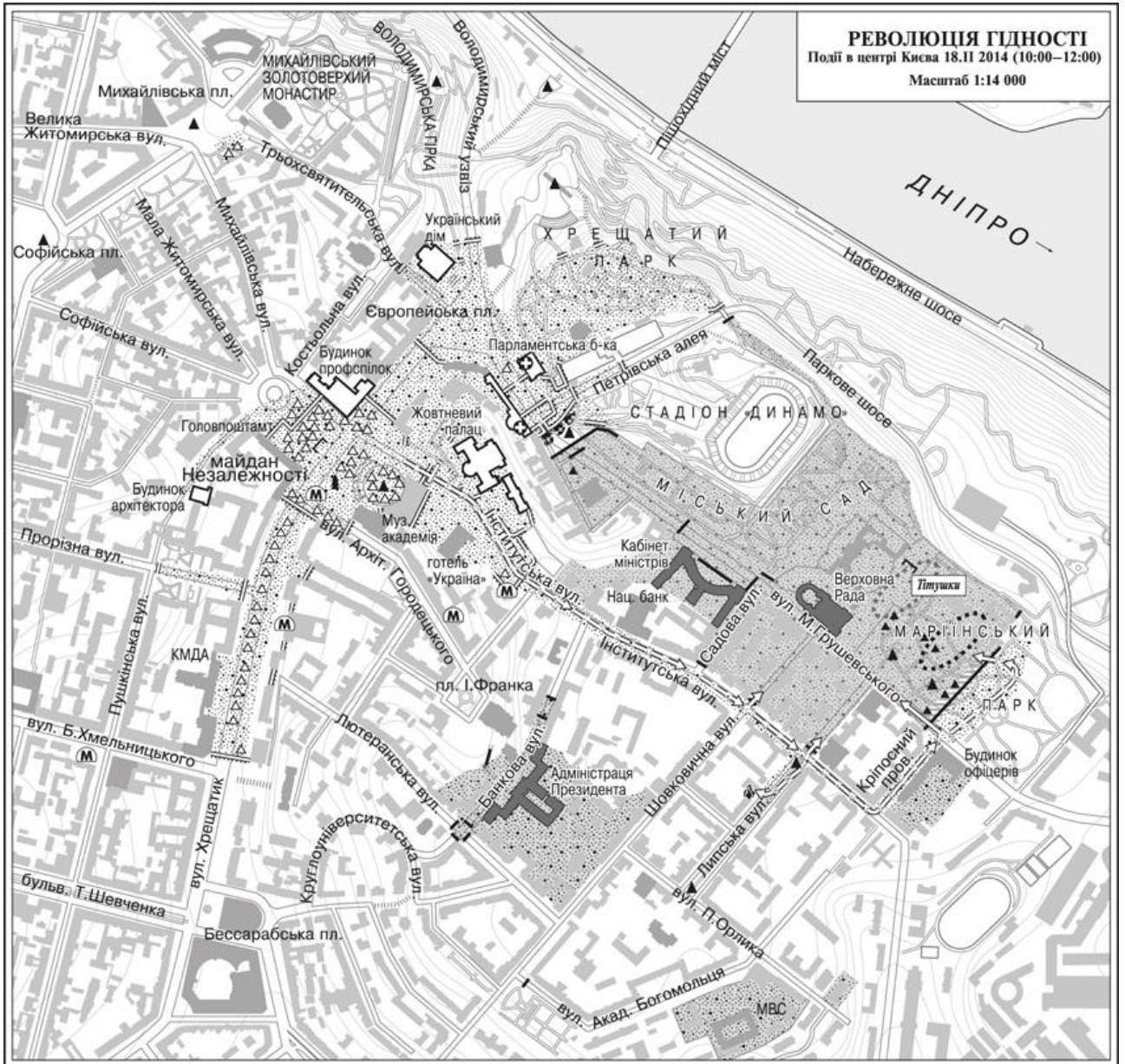
ДОДАТОК А. Події в центрі Києва 30 листопада 2013 року.

ДОДАТОК Б. Події в центрі Києва 8-11 грудня 2013 року.

ДОДАТОК В. Події в центрі Києва 19-26 січня 2014 року.

ДОДАТОК Г. Події в центрі Києва 18 лютого 2014 року.